

Извештај бр. 87962-ЕСА

Југоисточна Европа Редовен економски извештај бр. 6

Кревно закрепнување

Мај 2014 година

THE WORLD BANK
Washington, D.C.

Признанија

Овој Редовен економски извештај (РЕР) ги опфаќа економскиот развој, перспективите и политиките во шест земји од Југоисточна Европа (ЈИЕ6): Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија. Овој извештај два пати годишно го подготвуваат економистите од Секторот за намалување на сиромаштијата и економско управување за регионот Европа и Централна Азија (ЕЦА ПРЕМ) во Светска банка. Авторскиот тим е составен од Галина А. Винсенте (водач на тимот и водечки автор), Жељко Богетиќ (водечки автор), Сајмон Дејвис (водечки автор), Абебе Абуња, Агим Демукај, Доерте Доемланд, Сандра Хливњак, Анил Онал, Сузана Петровиќ, Лазар Шестовиќ, Сања Мацаревиќ – Шујстер, Хилда Шијаку и Бојан Шимбов. Мизухо Кида и Волфганг Фенглер ги обезбедија податоците за настаните и перспективите на светско ниво и за прашањата за финансискиот сектор, соодветно. Марија Андриќ, Кристофер Пала и Бади Виразмо дадоа бесценета помош во уредувањето и дизајнирањето на овој извештај.

Дистрибуцијата на извештајот и надворешните односи и односите со медиумите ги води тимот на ЕХР: Лундрим Алиу, Борис Балабанов, Анита Божиновска, Ана Ѓокутај, Јасмина Хаџиќ, Ендрју Кирхер, Весна Костиќ, Мирјана Поповиќ, Џон Македон, Кристин Шредер – Кинг и Драгана Варезиќ.

Тимот им се заблагодарува на Елен Голдстин (директор за земјата, Југоисточна Европа), Румен Ислам (вршител на должноста секторски директор, ЕЦА ПРЕМ), Сату Кахконен (секторски директор, ЕЦА ПРЕМ) и на Единицата за управување за Југоисточна Европа за нивните насоки при изготвувањето на овој извештај. Тимот им се заблагодарува на централните банки и министерствата за финансии на земјите од ЈИЕ6 за нивните коментари на претходните нацрти на овој извештај.

Овој и претходните ЈИЕ6 РЕР може да се најдат на: www.worldbank.org/eca/seerer

Стандардна забелешка:

Овој извештај е производ на вработените во Меѓународната банка за обнова и развој/ Светска банка. Наодите, толкувањата и заклучоците изразени во овој труд и не секогаш ги отсликуваат гледиштата на извршните директори на Светска банка или на владите што ги претставуваат. Светска банка не гарантира за точноста на податоците во овој извештај. Границите, боите, назначувањата и другите информации прикажани на картите во овој труд не имплицираат заклучок во име на Светска банка во однос на правниот статус на било која територија или одобрување или прифаќање на тие граници.

Изјава за авторските права:

Материјалот во оваа публикација е предмет на авторско право. Копирањето и/или пренесувањето на делови или на целокупниот труд без одобрение може да претставува прекршување на закон. Меѓународната банка за обнова и развој/ Светска банка го охрабрува ширењето на овој труд и вообичаено веднаш ќе даде дозвола за репродуцирање делови од овој труд.

За дозвола за фотокопирање или препечатување на делови од овој извештај, ве молиме да испратите барање со целосни информации до Copyright Clearance Center, Inc., 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923, USA, telephone 978-750-8400, fax 978-750-4470, <http://www.copyright.com/>.

Сите други барања за права и лиценци, вклучувајќи ги и субвенцијарните права треба да се испратат до канцеларијата на издавачот, The World Bank, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA, факс: 202-522-2422, е-маил: pubrights@worldbank.org.

Содржина

<u>Резиме</u>	1
I. Најнови случувања	9
<u>Излез од рецесијата</u>	9
<u>Раст движен од извозот</u>	13
<u>Постојани предизвици за справување со високата невработеност</u>	19
<u>Фискалните притисоци не се намалуваат</u>	22
<u>Опаѓачка и ниска инфлација</u>	28
<u>Стабилен, но сепак кревок финансиски сектор</u>	31
II. Изгледи	37
<u>Краткорочни изгледи за раст и среднорочна перспектива</u>	37
<u>Тешко долгорочно приближување</u>	41
III. Фокуси	47
<u>Фокус 1. (Не)вработеноста на младите во западниот Балкан</u>	47
<u>Фокус 2. Нефункционални заеми во ЈИЕ6:</u> <u> ефекти, пречки за разрешување и реформи¹⁰</u>	51
Анекс I: Клучни показатели	57

СПИСОК НА СЛИКИ

<u>Слика 1: Растот во ЈИЕ6, 2012–13</u>	11
<u>Слика 2: Растот на индустриското производство во 2012 и 2013 година</u>	11
<u>Слика 3: Дознаки од работниците 2010 – 2013 година</u>	11
<u>Слика 4: Биланс на тековната сметка и трговски биланс на ЈИЕ6</u>	14
<u>Слика 5: Биланс на тековната сметка на земјите од ЈИЕ6</u>	14
<u>Слика 6: Индекс на реалните трошоци за трудот</u>	14
<u>Слика 7: Придонеси во однос на промените на трошоците за трудот од 2008 година</u>	14
<u>Слика Б2.1: Јазови на увозот и извозот во ЈИЕ6</u>	15
<u>Слика 8: Раст на извозот во ЈИЕ6</u>	16
<u>Слика 9: Финансирање на дефицитот на тековната сметка во ЈИЕ6</u>	16
<u>Слика 10: Прилив на СДИ</u>	17
<u>Слика 11: Просечен надворешен долг на ЈИЕ6</u>	18
<u>Слика 12: Вкупен јавен и приватен долг 2011 – 13 година</u>	18
<u>Слика 13: Индекс на вработеност, ЈИЕ, ЕУ11, ЕУ15</u>	19
<u>Слика 14: Индекс на вработеност, земји на ЈИЕ</u>	19
<u>Слика 15: Невработеноста во ЈИЕ, ЕУ11 и ЕУ15</u>	20
<u>Слика 16: Невработеност во четвртиот квартал на 2013 година</u>	20
<u>Слика 17: Промени кај невработеноста на младите и на возрасните</u>	20
<u>Слика 18: Невработеност кај младите според богатство</u>	20
<u>Слика 19: Фискален дефицит</u>	22
<u>Слика 20: Промени на приходите 2009-13 година</u>	22
<u>Слика 21: Просечен придонес кон промените на приходите</u>	22
<u>Слика 22: Такси на меѓународна трговија</u>	23
<u>Слика 23: Даноци на трговија како % од вкупните приходи</u>	23
<u>Слика 24: Капитални расходи</u>	24
<u>Слика 25: Придонес во промената на дефицитот 2013-14 година</u>	24
<u>Слика 26: Јавен долг и гаранции</u>	25

Слика 27: Инфлација на цените на мало	28
Слика 28: Регионална споредба на инфлацијата на цените на мало	28
Слика 29: Инфлација на цените на храната	29
Слика 30: Инфлација на цените на енергијата	29
Слика 31: Јазови во производството	29
Слика 32: Официјални каматни стапки	30
Слика 33: Понуда на реални пари во поширока смисла	30
Слика 34: Финансирање и трошоци за финансирање за ЈИЕ6	31
Слика 35: Распони за РКР за ЈИЕ6	31
Слика 36: Поврат на средства (ПС) квартални просеци	32
Слика 37: Односи помеѓу заеми и депозити	32
Слика 38: Однос на ликвидност	32
Слика 39: Однос на адекватност на капитал	32
Слика 40: Нефункционални заеми	33
Слика 41: Стапки на кредитен раст	33
Слика 42: Реален раст на БДП во ЈИЕ6 според основното и ниското сценарио	40
Слика 43. 2012 БДП по глава на жител	41
Слика 44. БДП на ЈИЕ по глава на жител (ПКП) како % од просек на ЕУ	41
Слика 45: Приближување на приходите	42
Слика Ф1.1: Стапка на невработеност кај младите	47
Слика Ф1.2: Промена на стапката на невработеност 2008-2012 година	47
Слика Ф1.3: Број на стари лица на десет работоспособни лица	48
Слика Ф1.4: Годишна промена на стапките на невработеност кај младите и возрасните наспроти растот на БДП	49
Слика Ф2.1: Нефункционални заеми на банките	51

Список на табели

Југоисточна Европа: Реален раст на БДП	1
Табела 1: Раст на извозот на стоки	9
Табела 2: Кредитен рејтинг	26
Табела 3: Реален раст на БДП и проекции	37
Табела Ф2.1: Преглед на тековните програми и реформи за разрешување на НФЗ во Западен Балкан	52

Список на полиња

Поле 1: Светски економски настани	10
Поле 2: Трговскиот потенцијал на ЈИЕ	14
Поле 3: Глобална перспектива и ризици	39
Поле 4: Демографски предизвици поврзани со приближувањето на ЈИЕ6	43

Резиме

Најнови економски настани

Економијата на Југоисточна Европа (ЈИЕ6) закрепна од рецесијата во 2012 година, растејќи со просечни 2,2 проценти во 2013 година.¹ Во 2013 година, секоја од земјите на ЈИЕ6 забележа позитивна стапка на раст, со стапка која надмина 3 проценти во Косово, Македонија и Црна Гора.

Југоисточна Европа: Реален раст на БДП

проценти	2012	2013	2014	2015
Албанија	1.3	0.4	2.1	3.3
Босна и Херцеговина	-1.1	1.8	2.0	3.5
Косово	2.7	3.0	3.5	3.5
Македонија	-0.4	3.1	3.0	3.5
Црна Гора	-2.5	3.5	3.2	3.5
Србија	-1.7	2.5	1.0	1.5
ЈИЕ6*	-0.7	2.2	1.9	2.6
<i>За споредба:</i>				
Еврозона	-0.7	-0.4	1.2	1.7

Извор: Светска банка.

Забелешка: *Пондериран просек на БДП. 2013 е проценка, 2014 и 2015 се проекции на вработените во Светска банка.

Надворешната побарувачка за извозните производи на ЈИЕ6, особено за извоз во Европската унија (ЕУ) беше клучен двигател на закрепнувањето. Во 2013 година извозот од ЈИЕ6 се зголеми за скоро 17 проценти, воден од извозот од Србија кој се зголеми за 25,6 проценти. Наспроти тоа, во 2013 година, домашната побарувачка во регионот се намали за 1,4 проценти. Со малкуте нови работни места и ограниченото кредитирање на економијата, приходите на домаќинствата и добивката на фирмите не можеа да ја

поттикнат домашната потрошувачка или инвестициите во ЈИЕ6. Домашната побарувачка во 2013 година беше дополнително потисната од намалените дознаки до ЈИЕ6, отсликувајќи го сè уште слабото економско закрепнување и преовладувачката висока невработеност во земјите домаќини (главно во ЕУ).

На страната на производството, двигателите на растот во ЈИЕ6 беа разновидни, но во сите земји, добрата година во земјоделството ја поддржа економската активност. Растот на производството во Србија, Албанија и во Босна и Херцеговина беше воден од индустријата и земјоделството. Во Македонија тој беше резултат на растот во градежништвото. Растот на Црна Гора се базираше на сеопфатно закрепнување.

Закрепнувањето водено од извозот со намалена домашна побарувачка резултираше со значително стеснување на нерамнотежата на тековната сметка во сите земји на ЈИЕ6. Зголемувањето на извозот и намалувањето на увозот во 2013 година придонесоа за намалување на трговскиот дефицит на земјите во ЈИЕ за 4,9 проценти од БДП, а на салдото на тековната сметка за 3,5 проценти од БДП. Одржливоста на ваквиот висок раст на извозот е несигурна имајќи ја предвид тесната извозна база на ЈИЕ6 и прашањата на конкурентноста што произлегуваат од намалувањето на продуктивноста и зголемувањето на реалните плати.

Странските директни инвестиции (СДИ) и портфолио инвестициите покрија најголем дел од дефицитот на тековната

¹ ЈИЕ6 е составена од следните земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија.

сметка во ЈИЕ6. Приливот на СДИ порасна до 2,9 проценти од БДП. Тие главно беа во производството во Македонија и во инфраструктурата во Косово и во Албанија.

Во целина, земјите на ЈИЕ6 имаат ограничен успех во претворањето на економското закрепнување во нови работни места. Со зголемувањето на извозно водената активност, во 2013 година, стапката на вработеност во ЈИЕ6 се зголеми во Македонија и Црна Гора, а во помала мерка и во Босна и Херцеговина, додека стапката на вработеност се намали во Србија и во Албанија. Стапката на невработеност во ЈИЕ6 и понатаму е висока со просечни 24,2 проценти во 2013 година. Високата стапка на невработеност и големиот удел на хроничната невработеност, особено кај ранливите групи како што се младите и ниско квалификуваните.

Земјите од ЈИЕ6 ги намалија своите фискални дефицити од 4,3 проценти во 2012 на 3,8 проценти од БДП во 2013 година. Со слабиот раст, дефлаторните притисоци и поместувањето кон раст воден од надворешната побарувачка, приходите беа под притисок, намалувајќи се за просечни 0,5 проценти од БДП во 2013 година. Но, расходите се намалија во просек за 1 процент од БДП и со тоа се компензираше намалувањето на приходите. И покрај овие напори, мерките за фискална консолидација не беа доволни да се обнови фискалната рамнотежа во ЈИЕ6. На пример, платите во јавниот сектор и понатаму се високи (во просек, преку една четвртина од вкупните расходи и над 11 проценти од БДП во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија), лошо насочените социјални надоместоци (во просек 12,5 проценти од БДП) и ниските и сè помали капитални расходи (под 4 проценти од БДП на крајот на 2013 година во Македонија, Црна Гора и Србија).

Темпото на фискалното прилагодување и сè уште слабиот економски раст не беа доволни да се промени динамиката на јавниот долг во ЈИЕ6. Просечниот јавен долг, вклучувајќи ги и гаранциите порасна од 47,7 проценти од БДП во 2012 на 50,1 проценти во 2013 година бидејќи земјите од ЈИЕ мораа да позајмуваат средства за да го покријат фискалниот дефицит. На крајот на 2013 година вкупниот јавен долг и јавните гаранции останаа над 60 проценти од БДП во Албанија, Црна Гора и во Србија.

Во опкружување со ниска инфлација, централните банки во ЈИЕ6 умерено ја олабавија монетарната политика. За да ја поддржат ликвидноста и да го подобрат пристапот до финансии, централните банки во Албанија, во Македонија и во Србија, во 2013 година, ги намалија своите каматни стапки за 1, 0,5 и за 1,75 процентни поени, соодветно. Поради ограничениот обем на нивната монетарна политика, Босна и Херцеговина, Косово и Црна Гора, за да го олеснат финансирањето, ги намалија задолжителните резерви во однос на нивото од пред кризата.

Во текот на 2013 година, финансискиот сектор остана главно стабилен иако ранлив. Иако во втората половина на 2013 година, условите за финансирање во земјите на ЈИЕ6 се подобрија, продолжи повлекувањето на средствата на странските банки. Банките во ЈИЕ6 и понатаму се ликвидни и добро капитализирани. Меѓутоа, и понатаму остануваат два меѓусебно поврзани предизвици што бараат акција: справувањето со сè уште растечките нефункционални кредити (НФК) и обновувањето на растот на кредитирањето, особено корпоративните кредити за инвестиции. НФК тројно се зголемија во последните пет години од просечни 5 проценти на просечни 16

проценти на крајот на 2013 година, со натпросечно ниво НФК во Албанија, Црна Гора и во Србија. Зголемувањето на НФК, воведувањето на позатегнати стандарди за кредитирање и напорите на банките за чистење на нивните биланси

и намалување на трошоците направија дополнителен притисок на кредитирањето и го забавија кредитниот раст до незначително ниво во ЈИЕБ во 2013 година.

Перспективи

Се проектира дека во 2014 година регионот ЈИЕ ќе расте со стапка од 1,9 проценти, а во 2015 од 2,6 проценти движен од надворешната побарувачка. Позитивниот раст од средината на 2013 година и сè уште прилагодливите монетарни услови во Евронзоната веројатно ќе продолжат да му помагаат на растот на извозот на ЈИЕ6 и покрај забележливите ризици поврзани со перспективите во Евронзоната (на пример бавното спроведување на реформите, продолжен период на ниска инфлација, ризик од дефлација). Генералната економска активност во ЈИЕ6 и понатаму ќе биде намалена, отсликувајќи ја слабата домашна побарувачка. Србија останува најбавно растечка економија, а Косово најбрзо.. Србија, најголемата економија во ЈИЕ6 изгледа е на пат на забележителна фискална консолидација и доведување на нејзиниот долг на одржливо ниво. Тоа веројатно ќе делува како кочница за нејзината економска активност. Напроти неа, економскиот раст на другите пет земји од ЈИЕ се очекува да се зацврсти во 2014 година и да го надмине темпото на економската експанзија во 2013 година заедно со очекуваната посилна надворешна побарувачка, одредено скромно намалување на невработеноста и подобрените услови за кредитирање. Се проектира дека растот на Албанија ќе биде 2,1 проценти бидејќи планираното расчистување на долговите на владата се очекува да ја инјектира многу потребната ликвидност во приватниот сектор и да помогне да се поддржи растот. Економиите на Македонија, Косово и Црна Гора имаат одреден момент во градежништвото, услугите и туризмот. Во 2015 година, се проектира Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Србија да имаат повисок или еднаков раст како во

2014 година, освен ако не се материјализираат ризиците.

Економските политики можат да бидат инструмент на економскиот раст во ЈИЕ6, на краток и среден рок. Можна е „умна“ фискална консолидација со која ќе се поттикне растот. Тоа би можело да се направи преку: скротување на големата маса на плати во јавниот сектор; подобрување на насочувањето на социјалните трансфери и надоместоци кон оние на кои најмногу им требаат; одржување на продуктивните расходи со кои се решаваат инфраструктурните тесни грла; проширување на даночната основа и подобрување на наплатата на приходите. На страната на монетарната политика, со многу ниската инфлација во регионот од 1,2 проценти и останатите јазови во резултатите, изгледа дека постои одреден простор за понатамошно краткорочно олабавување на монетарните услови во земјите кои ги имаат врзано своите валути. Меѓутоа, треба да се биде претпазлив во земјите со флексибилни курсеви за да се осигури дека курсот нема да биде под притисок и/или дека инфлацијата нема да порасне до несакани нивоа. Во поглед на политиките во финансискиот сектор, справувањето со високите НФК ќе биде критично за обновување на растот на кредитирањето и за поддршка на претприемништвото и создавањето работни места.

Постојат значителни ризици за економските перспективи на регионот ЈИЕ6. Надворешните ризици се поврзани со: заканата од дефлација во земјите на Евронзоната, која би можела да го ослаби нивниот раст и надворешната побарувачка за извозните производи од ЈИЕ6 темпото на раст на глобалните каматни стапки и потенцијалните геополитички последици од руско - украинскиот конфликт. Домашните ризици се поврзани со: социополитичките внатрешни тензии што произлегуваат од високото ниво на

невработеност, тековните напори за реструктурирање на СОЕ, изборите и неефикасните напори за справување со долготрајните структурни прашања во економиите на ЈИЕ6. Влијанието од неодамнешните поплави врз економската активност на Босна и Херцеговина и Србија се уште не се познати, но извесно е дека ќе имаат понатамошен притисок врз закрепнувањето на овие две земји во 2014 година. Земјоделството и рударството ќе бидат особено погодени, а исто така може да биде погодена и инфраструктурата. Ако се материјализираат, овие надворешни и домашни ризици негативно би влијаеле врз перспективите за раст во земјите на ЈИЕ6 и би го забавиле почетното економско закрепнување на регионот. Во екстреман случај на влошување на економските услови како резултат на овие ризици, растот на производството на ЈИЕ6 во 2014 година би можел да се намали за повеќе од половина (до 0,6 проценти) споредено со основната проекција (1,9 проценти); во 2015 година, растот би бил намален за една третина (1,7 проценти) споредено со основните 2,6 проценти.

На среден до долг рок, постигнувањето на животниот стандард на ЕУ би барало децении на постојани напори на земјите на ЈИЕ6 за подобрена успешност на политиките, институционални и економски резултати. Зголемувањето на приходите во ЈИЕ6 ќе значи забрзување на темпото на реформите и преточување на нивните придобивки во робуствен и рамномерен економски раст. Отстранувањето на структурната ригидност не само во миксот на макроекономската политика, туку и зголемувањето на глобалната интеграција и поврзаност на ЈИЕ6, подобрувањето на продуктивниот потенцијал и конкурентноста на економијата и зајакнувањето на институциите на крајот ќе даде силен

поттик на растот на приходите и на приближувањето кон ЕУ.

I. Најнови случувања

Излез од рецесијата

Земјите од ЈИЕ6 во 2013 година излегоа од рецесијата со економски раст поддржан од закрепнувањето во земјите со високи приходи, особено во оние во Европската Унија (ЕУ). По намалувањето од 0,7 проценти во 2012 година, реалниот БДП раст во ЈИЕ6 во просек во 2013 година беше 2,2 проценти (Слика 1). Сите шест земји од ЈИЕ забележаа позитивен раст, а во Косово, Македонија и Црна Гора растот надмина 3 проценти. Само во Албанија растот во 2013 година се забави во споредба со 2012 година, но сепак остана позитивен. Надворешната побарувачка за извозот од ЈИЕ6 беше клучен двигател за ова заздравување на растот, отсликувајќи ги подобрувањата во европската и во светската економија (види Поле 1)²

На страната на побарувачката извозот го повлече економското закрепнување. Постепеното закрепнување во Евроната помогна да се зголеми извозот на стоки од ЈИЕ6 за скоро 17 проценти (Табела 1). Во 2013 година извозот на Србија се значително се зголеми (движен од странските компании извознички како што се ФИАТ, Газпром, Мишелин и Стада) за 25,6 проценти, споредено со 2012. Извозот на трговски стоки порасна во целиот регион, од 28 проценти во Црна Гора до 13,4 проценти во Албанија, додека извозот на услуги покажа послаби резултати од извозот на стоки.

Табела 1: Раст на извозот на стоки

Милиони евра			
	2012	2013	промена во %
АЛБ	1.526	1.731	13,4
БИХ	2.582	2.807	8,7
КОС	287	305	6,3
МКД	3.107	3.206	3,2
ЦГ	392	403	2,8
СРБ	8.726	10.956	25,6
ЈИЕ6	16.620	19.408	16,8

Извор: Народните банки и проценки на вработените во Светска банка.

Со високата невработеност и слабиот раст на кредитирањето, домашната побарувачка во ЈИЕ6 во 2013 година остана на ниско ниво. Со малкуте нови работни места и ограниченото кредитирање за бизнисите и домаќинствата, добивката и приходите на домаќинствата не можеа да ја засилат домашната потрошувачка или инвестиции. Домашната побарувачка се намали за 1,4 проценти. Со исклучок на Црна Гора, растот на реалната домашна побарувачка во регионот беше негативен, со пад во Србија (-2,2 проценти), Босна и Херцеговина (-1,4 проценти), Албанија (-0,6 проценти) и Македонија (-0,6 проценти).³ Во Србија, домашната потрошувачка и инвестиции имаа особено голем негативен придонес во растот на БДП со околу 1,5 и 1,7 процентни поени, соодветно. Кварталните податоци за Србија,

² Во Регионалниот економски извештај за Југоисточна Европа бр. 5 од декември 2013 година економскиот раст е проектиран на 1,8 проценти.

³ Податоци за реалниот раст на домашната побарувачка од ВЕО на ММФ. За Косово нема податоци.

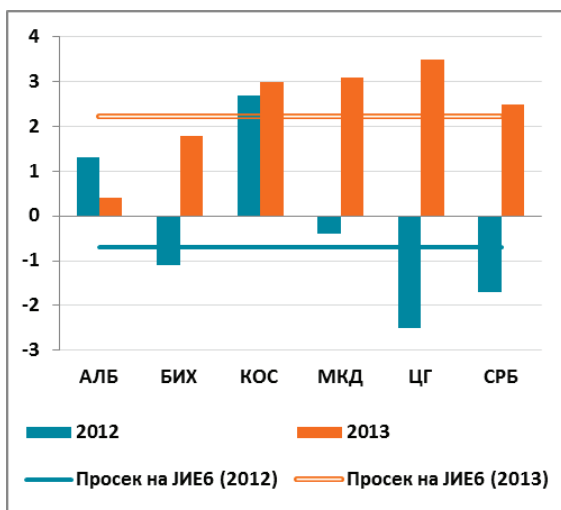
Поле 1: Светски економски настани

Закрепнувањето на светскиот раст се задржа во првиот квартал од 2014 година, главно како резултат на силното забрзување во земјите со високи приходи. Во САД, по умереното забавување во првите два месеци од годинава, најновите податоци покажуваат дека економијата повторно се забрзува по длабокото зимско замрзнување. Заедно со посилниот раст на работните места – од почетокот на 2014 година се отворени нови 2,4 милиони работни места – растот на цените на акциите и на домовите ги зголемуваат приходите и богатството на домаќинствата, а довербата и расходите на потрошувачите се зајакнуваат. Во Еврозоната, податоците на индексот на менаџерите на купување за јануари и февруари покажа позитивна активност во Германија и експанзија насекаде освен во Франција каде довербата сепак се подобрува. Индексот на производството во Еврозоната во март порасна скоро до неговите највисоки вредности во последните три години. Меѓутоа, значителниот слободен капацитет и постојано ниската инфлација во Еврозоната генерираат реална загриженост околу појавата на дефлација. Во Јапонија, закрепнувањето движено од домашните фактори доведе до скок на растот на индустриското производство од 12 проценти (3м/3м саар) во февруари, најголема вредност по заздравувањето од катастрофата од земјотресот и цунамито во 2011 година. Зголемувањето на приватната потрошувачка во очекување на зголемувањето на данокот на потрошувачка во април би требало да го поттикне растот во првиот квартал на 2014 година, но застојот поради зголемувањето на данокот, без амортизирање со други фискални и монетарни средства ќе ги забави темпото на закрепнувањето. Во земјите во развој, растот на индустриското производство ослабе и покрај растечкиот извоз, главно отсликувајќи ја слабоста во Бразил, Кина и Индија. Слабите резултати на индустријата се спротивни на извозот од земјите во развој како што е Кина, кој се зголеми во четвртиот квартал од 2013 година и продолжи со темпо од 8 проценти на годишно ниво во трите месеци до јануари. Слабоста на индустриското производство делумно ги отсликува ограничувањата на капацитетот кај големите земји со средни приходи, но финансиските пречки, затегнувањето на монетарната политика и пониските цени на стоките придонесоа за забавување на домашните активности.

Федералните резерви почнаа да ја намалуваат својата програма за квантитативно олеснување (КО) во јануари, мотивирани од сè подобрите перспективи за раст на американската економија. Реакцијата на финансиските пазари на почетокот беше тивка, приносот на долгорочните американски благајнички записи останаа стабилни и нестабилноста на валутните пазари остана ниска, покажувајќи дека голем дел од влијанието е веќе вкalkулиран. Мирот беше нарушен на крајот на јануари кога аргентинскиот пезос одеднаш девалвираше, кога порасна загриженоста околу кинеската економија, а се појавија и други економски и политички фактори специфични за земјите. Бруто протокот на капитал кон земјите во развој и брзо растечките економии достигна нова најниска вредност во февруари. Берзите и валутите во повеќе растечки економии беа под притисок, а неколку земји со средни приходи се впуштија во агресивно затегнување на политиките за да се ослободи притисокот врз нивните валути и домашната инфлација, особено Аргентина, Бразил, Индија, Индонезија, Турција и Јужна Африка. Иако протокот на капитал кон земјите во развој и растечките економии се поврати во март, тој и понатаму е чувствителен на светските настани. Странските директни инвестиции (што претставуваат околу 60 проценти од вкупните текови) остануваат најголеми и најстабилна форма на протокот на капитал, стабилизирајќи ги вкупните финансиски текови кон земјите во развој.

Растечките тензии во Украина и во Русија од крајот на февруари до сега предизвикаа релативно ограничено нарушување на светските финансиски пазари освен кај пазарот на житарки. Индексот ВИКС, мерило на глобалната аверзија на ризик, во почетокот на март порасна за 14 проценти, додека цената на златото, мерилото на геополитичкиот ризик, до средината на март порасна за 15 проценти, но и двете потоа се намалија. Од февруари, цените на пченицата и на пченката пораснаа за 17, односно за 12 проценти, делумно отсликувајќи ја загриженоста на пазарите околу Украина и Русија како и сувото време во Северна и Јужна Америка, а во помала мерка и во Југоисточна Азија.

Слика 1: Растот во ЈИЕ6, 2012–13

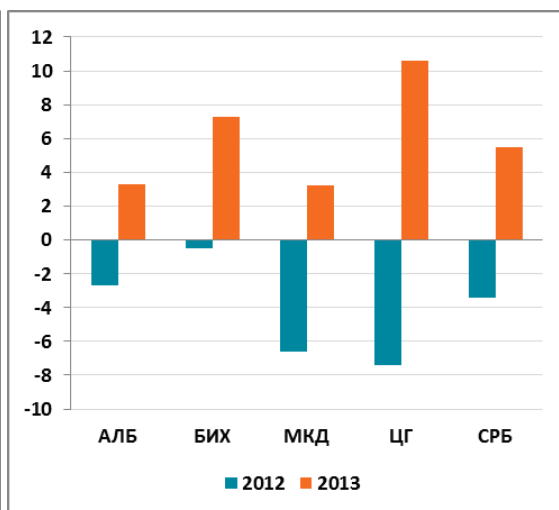
Извор: Националните заводи за статистика и проценки на вработените во Светска банка

и пошироките показатели за регионот – како што се кредитите, платите, инфлацијата, увозот и долговите на домаќинствата – покажуваат дека домашната побарувачка останала наниско ниво и во првиот квартал од 2014 година.

Намалувањето на дознаките до ЈИЕ6 придонесе за намалување на домашната побарувачка. Дознаките до ЈИЕ6 како удел во БДП се намалија во 2013 година, отеликувајќи го сè уште слабото закрепнување и високата невработеност во земјте на ЕУ. Дознаките до регионот се намалија за 0,5% како удел во БДП (Слика 3). Намалувањето е поврзано со економските услови со кои се соочуваат мигрантите во земјие домаќини. Најголемиот пад и понатаму е во Албанија каде големината на намалувањето е резултат на тоа што многу мигранти се вратија од Грција.

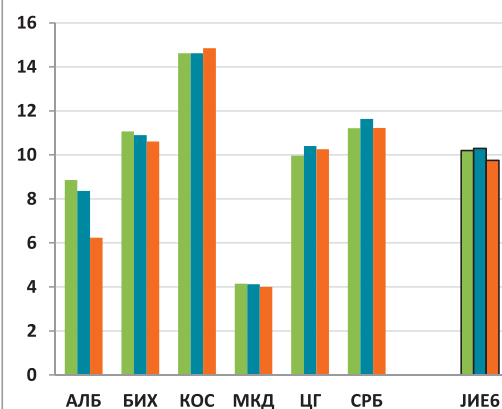
На страната на производството, двигателите на растот во ЈИЕ6 беа разновидни. Растот на производството во Србија (со 2,5 проценти), во Албанија (со 0,4 проценти) и во Босна и Херцеговина (со 0,8 проценти) беше воден од

Слика 2: Растот на индустриското производство во 2012 и 2013 година

Извор: Националните заводи за статистика

Слика 3: Дознаки од работниците 2010 – 2013 година

Извор: ЈИЕ6 Централни банки
Забелешка: Албанија, Косово и Босна и Херцеговина ги дефинираат дознаките од странство да ги вклучуваат и надоместоците на вработените, Србија и Црна Гора користат посебни дефиниции. Податоците за Република Македонија ги опфаќаат само дознаките кои доаѓаат преку официјални банкарски канали и се пријавуваат како такви, но не и сите други приватни трансфери

индустријата и земјоделството, додека во Македонија (со 3,1 проценти) растот беше резултат главно на градежништвото. Црна Гора растеше (со 3,5 проценти) главно како резултат на широкиот раст во сите области.

Во сите земји на ЈИЕ6, добрата година во земјоделството ја поддржа економската активност во 2013 година. По падот од 17 проценти во Србија во 2012 година, земјоделското производство

се зголеми за 20 проценти во 2013 година. И другите земји забележаа раст на земјоделското производство, но сепак на поскупо ниво.

Наспроти 2012 година, во 2013 година индустриското производство растеше во сите земји на ЈИЕ6 (Слика 2). Индустрискиот раст во Црна Гора беше движен од растот на производството на хидро електричната енергија, а во Србија од новите производствени капацитети на ФИАТ. Индустриската активност растеше и во другите земји на ЈИЕ6, но со побавно темпо.

Податоците од првите два месеци во 2014 година покажуваат дека индустријата продолжи да расте во целиот регион, иако со нееднакви стапки. Достапните податоци за четири земји покажуваат дека индустриското производство растело за 4,7 проценти во првите два месеци од 2014 година (на годишно ниво). Како што се очекуваше, по почетниот скок на извозот на автомобили, растот на индустриското производство во Србија се ублажи на 1,2 проценти. На другиот крај, Црна Гора и Босна и Херцеговина имаа највисок раст на индустриското производство во ЈИЕ6 (како резултат главно на преработувачката индустрија) со раст од 6,5 односно 6,7 проценти.

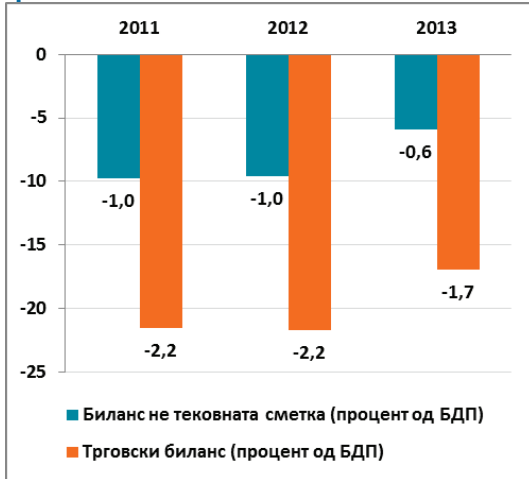
Раст движен од извозот

Закрепнувањето движено од извозот во комбинација со намалената домашна побарувачка резултираше со значително намалување на нерамнотежата на тековната сметка во сите земји на ЈИЕ6. Зголемувањето на извозот и намалувањето на увозот, во 2013 година предизвика намалување на трговскиот дефицит во земјите на ЈИЕ за 4,7 проценти од БДП и на дефицитот на тековната сметка за 3,4 проценти од БДП (Слика 4, Слика 5). Значително порасна извозот во ЕУ, особено од Босна и Херцеговина, Македонија и Србија. Уделот на извозот на Црна Гора и на Косово во регионот на ЈИЕ се зголеми. Индустриските производи имаа најголем удел во извозот на ЈИЕ6, следени од машините и транспортните средства. Заедно тие сочинуваа над 60 проценти од извозот на регионот во 2013 година. Најголемото зголемување во 2013 година дојде од извозот на машини и транспортни средства од Србија. Извозот на Македонија порасна како резултат на порастот на извозот на машини и транспортни средства како и хемиски материјали. Извозот на минерални горива беше значаен за Албанија и на Црна Гора, додека основните метали сочинуваа околу една четвртина на извозот од Косово во 2013 година.

Намалувањето на продуктивноста и зголемувањето на реалните плати во некои од земјите на ЈИЕ6 ги надува трошоците за трудот и неповолно влијаеше на конкурентноста. Од 2008 година се зголемуваа реалните трошоци за трудот во Босна и Херцеговина и во Македонија (Слика 6). Само во Албанија

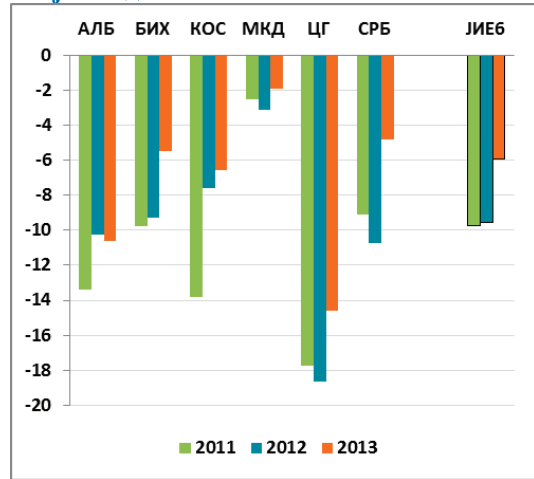
растот на реалните плати беше амортизиран со раст на продуктивноста, додека во Црна Гора и во Македонија реалните плати се зголемуваа и покрај намалувањето на продуктивноста (Слика 7). Србија беше единствената земја која забележа постојано намалување на трошоците за трудот со што се поддржа нејзината конкурентност. Делумно како резултат на тоа, извозот од земјите на ЈИЕ6 во ЕУ остануваат далеку под нивниот потенцијал (види Поле 2).

Слика 4: Биланс на тековната сметка и трговски биланс на ЈИЕ6

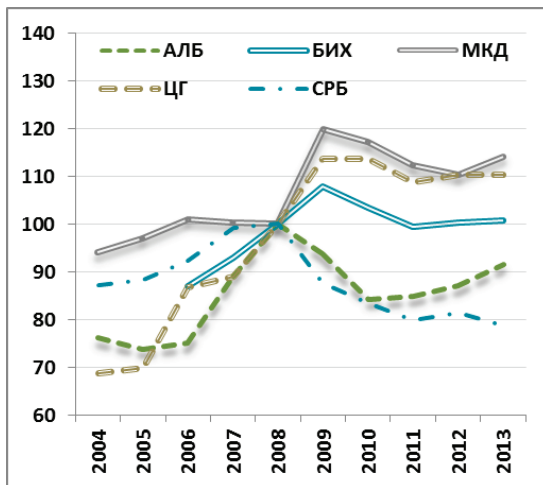
Извор: Централните банки, ВЕО на ММФ, и пресметки на вработените во Светска банка

Слика 5: Биланс на тековната сметка на земјите од ЈИЕ6

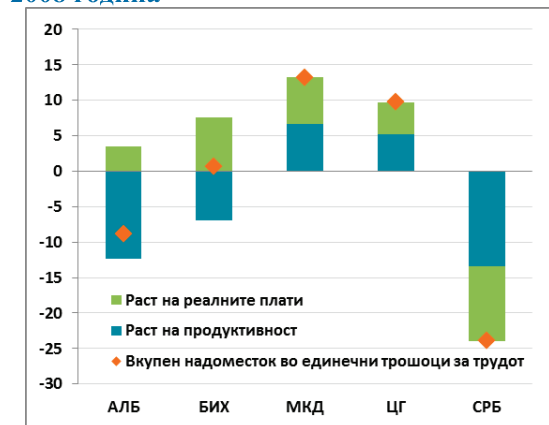
Извор: Централните банки на земјите на ЈИЕ6
Забелешка: Дефицитот на тековната сметка на Црна Гора се поправа секоја година во третиот квартал како резултат на туристичката сезона што доведува до многу понизок дефицит на годишно ниво

Слика 6: Индекс на реалните трошоци за трудот

Извор: Националните заводи за статистика, пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: во 2009 година има структурна промена на податоците за Македонија поради промена на методологијата за дефинирање на бруто платите.

Слика 7: Придонеси во однос на промените на трошоците за трудот од 2008 година

Извор: Националните заводи за статистика, пресметки на вработените во Светска банка.

Поле 2: Трговскиот потенцијал на ЈИЕ

Трговската теорија предвидува дека воведувањето на зона на слободна трговија треба да придонесе за економскиот развој и за подобра регионална соработка. За земјите од ЈИЕ, ЦЕФТА (Договорот за слободна трговија во Централна Европа) може да биде важен дел од постигнувањето полесна транзиција и пристапување во ЕУ. Емпириските проценки базирани на гравитациониот модел⁴ покажуваат дека учеството во ЦЕФТА во периодот

⁴ Гравитационите модели го предвидуваат трговскиот потенцијал меѓу земјите или региони базиран на нивниот БНП, близина и заеднички карактеристики, како што се јазикот или правните системи.

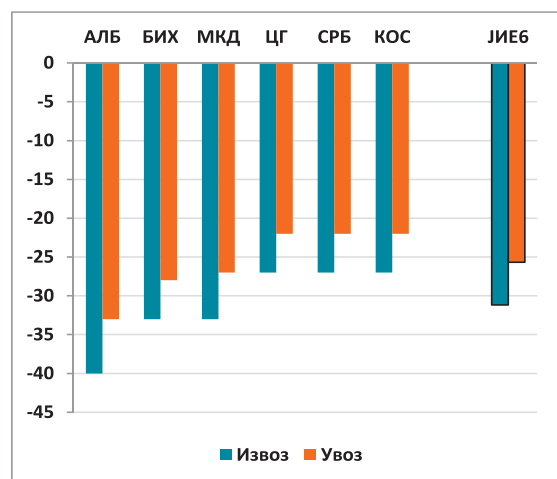
пomeѓу 2006 и 2012 година имало значителен позитивен ефект врз трговските текови за ЈИЕ, зголемувајќи го извозот од земјите на ЈИЕ кон членките на ЦЕФТА за околу 72 проценти во набљудуваниот временски период. Во целина, резултатите покажуваат дека извозните од ЈИЕ извезуваат во рамки на можностите што им ги дава договорот за слободна трговија.

Меѓутоа, покрај придобивките од ЦЕФТА, трговијата помеѓу земјите на ЈИЕ и ЕУ сè уште е под потенцијалот што го има.

- * Увозот од ЕУ се проценува дека е под потенцијалот за 18 до 33 проценти, зависно од земјата. Понискиот извоз од потенцијалниот може да значи дека фирмите и потрошувачите плаќаат повеќе за домашно произведени стоки отколку што би плаќале за увозните што ја погодува конкурентноста на фирмите и ја намалува куповната моќ на потрошувачите.
- * И извозот е значително под потенцијалниот. Албанскиот извоз во ЕУ се проценува дека е 40 проценти под потенцијалот, највисок во ЈИЕ. Македонија и Босна и Херцеговина се за 33 проценти под потенцијалот додека Црна Гора, Србија и Косово извезуваат за околу 27 проценти помалку во ЕУ од нивниот проценет потенцијал.
- * Зголемувањето на трговијата со ЕУ би можела да помогне да се поттикне вработеноста и растот како и да им помогне на земјите да се справат со макроекономската нерамнотежа.
- * Во просек, извозот се проценува дека повеќе заостанува зад потенцијалниот од увозот. Нивното израмнување би помогнало да се разреши високиот дефицит на тековната сметка што го имаат повеќето земји во регионот.
- * Зголемувањето на извозните можности би го поттикнало домашното производство и би го зголемило економскиот раст преку нето извозниот канал.
- * Повисокиот извоз би можел да води кон повеќе можности за вработување во извозните фирми.

Што може да се направи да ми се помогне на земјите од ЈИЕ за да го постигнат својот извозен потенцијал? Слабото деловно опкружување во многу земји од ЈИЕ го ограничува растот на фирмите и извозот. На пример потребни се поедноставни правила и прописи. Анкетата Дуинг Бизнис утврди дека во сите земји од ЈИЕ е потребно значително време за извоз. Во Македонија и во Србија се потребни 12 дена за извоз; во Црна Гора 14, Косово 15, Босна и Херцеговина 16 и во Албанија 19 дена. Осигурувањето дека се исполнети безбедносните стандарди на ЕУ за сертифицирано производство (на пример во

Слика Б2.1: Јазови на увозот и извозот во ЈИЕ6

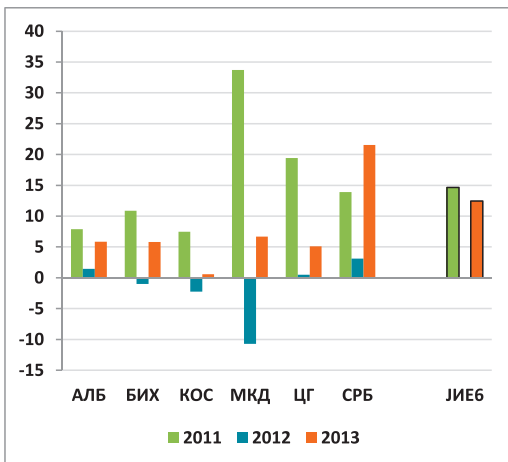
Извор: Проценки на вработените во Светска банка

земјоделството) би можело да помогне да се поттикне извозот на пазарите на ЕУ. Подобрата поврзаност преку транспортот исто така би можела да биде важна. На пример, обезбедувајќи пловност на реката Сава за средни пловила.

Разумно е да се очекува земјите од ЈИЕ да станат поинтегрирани со економијата на ЕУ, ако не повеќе бидејќи сите овие земји се потенцијални кандидати за членство во ЕУ. Структурните промени за подобрување на деловното и трговското опкружување, како и градењето институции што создаваат можности за локалните бизниси да ја искористат послободната трговија би им овозможиле на земјите од ЈИЕ да ја искористат нивната блискост – географска и економска – до земјите членки на ЕУ.

Структурата на финансирањето на дефицитот на тековната сметка се подобри (Слика 8) и сега најголем дел од финансирањето доаѓа од странските директни инвестиции (СДИ) и од портфолио инвестициите. Директните инвестиции беа најголем извор на финансирање во 2013 година, сочинувајќи скоро две третини од финансирањето на дефицитот на тековната сметка (Слика 9). Уделот на СДИ во финансирањето на дефицитот на тековната сметка значително порасна од 18,4 проценти во 2012 на 63 проценти во 2013.

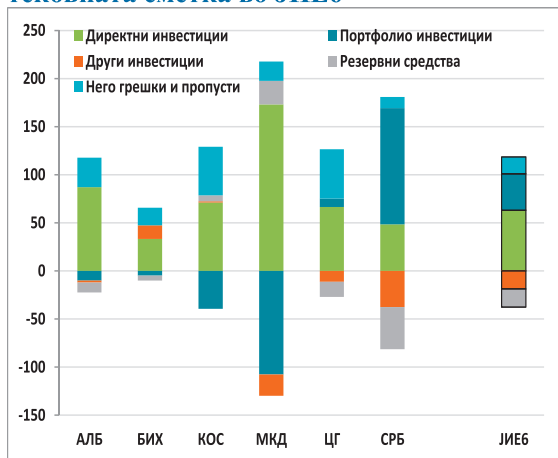
Слика 8: Раст на извозот во ЈИЕ6

Извор: Централните банки, ВЕО на ММФ, и пресметки на вработените во Светска банка

Најголемиот ефект е во Македонија, следен со околу 87 проценти од дефицитот на тековната сметка во Албанија, над две третини во Косово и Црна Гора и една третина во Босна и Херцеговина (каде беше забележано намалување на важноста во втората половина од годината). Портфолио инвестициите играа критична позитивна улога во финансирањето на дефицитот на тековната сметка во Србија, но имаа негативен ефект во повеќето други земји освен во Црна Гора. Кај другите инвестиции и резервни средства е забележан одлив.

Слика 9: Финансирање на дефицитот на тековната сметка во ЈИЕ6

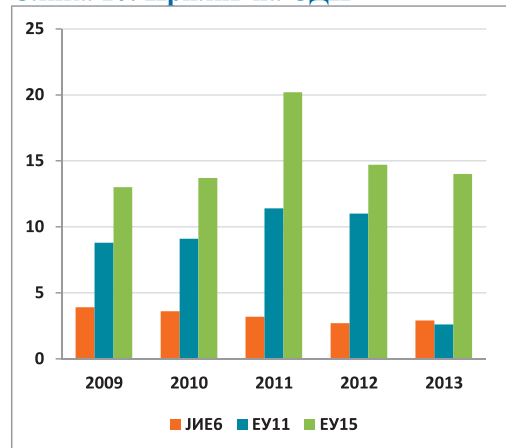

Извор: Централните банки, ВЕО на ММФ, и пресметки на вработените во Светска банка

Во 2013 година нето СДИ се зголемија во три четири земји, иако од ниско ниво. Регионалниот нето просек се зголеми за 1 процентен поен од БДП до раст од 35,6 проценти. Намалување од 5,1 процентни поени од БДП (или една третина) беше забележано кај Црна Гора иако таа остана најдобра во привлекувањето СДИ во ЈИЕ6 со 9,7 проценти од БДП, концентрирани во недвижностите. Поголемото намалување на одливот отколку на приливот предизвика раст на нето СДИ во Србија.

Приливот на СДИ во ЈИЕ6 во 2013 година се зголеми до 2,9 проценти од БДП, надминувајќи ги ЕУ11⁵ со 2,6 проценти, но остана далеку зад резултатот на ЕУ15⁶ со 14 проценти од БДП (Слика 10). Приливот во Македонија – главно во производството – во 2013 година се зголеми повеќе од двојно, ако од многу ниска основа. СДИ растеа и беа насочени главно кон инфраструктурни проекти како што се приштинскиот аеродром и хидро електрични центри во Косово како и дупчење во Албанија. Приливот во останатите три земји беше негативен.

Слика 10: Прилив на СДИ

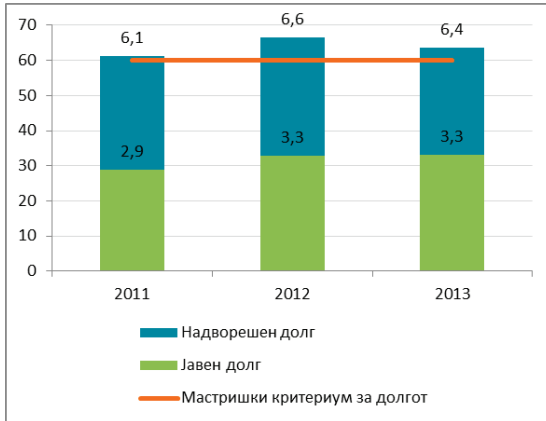

Извор: Централните банки на ЈИЕ6 и ЕУРОСТАТ.

⁵ Земјите на ЕУ11 се: Бугарија, Хрватска, Чешката Република, Естонија, Унгарија, Летонија, Литванија, Полска, Романија, Словачка и Словенија.

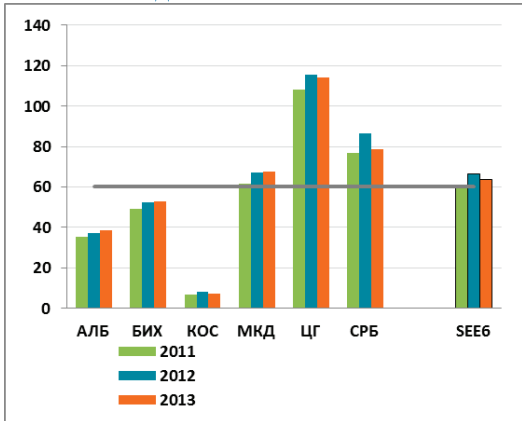
⁶ Земјите на ЕУ15 се: Австрија, Белгија, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Шведска и Обединетото Кралство.

Слика 11: Просечен надворешен долг на ЈИЕ6

Извор: Централните банки и министерствата за финансии на ЈИЕ6. Забелешка: Зелената линија ја претставува мастишката норма за нивото на долгот.

Слика 12: Вкупен јавен и приватен долг 2011 – 13 година

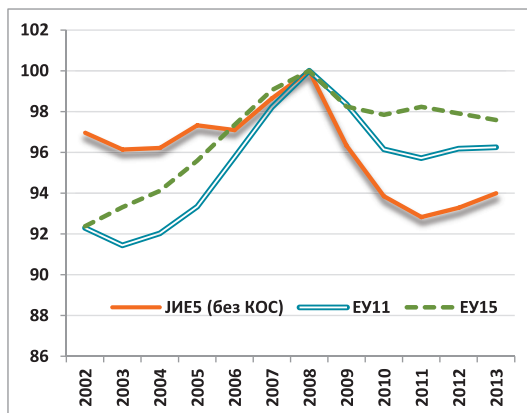
Извор: Централните банки и министерствата за финансии на ЈИЕ6; ММФ; Светска банка. Забелешка: Надворешниот долг на Црна Гора е проценка. Приватниот надворешен долг на Косово е проценка и би можел да биде до некаде потценет. Неговиот надворешен долг не го опфаќа потенцијалниот долг кон Лондонскиот и Парискиот клуб што треба да се договори со Србија

И покрај одреденото намалување во 2013 година, надворешниот долг на ЈИЕ6 остана висок. Во 2013 година, вкупниот надворешен долг се намали за скоро 3 процентни поени на 63,5 проценти од БДП, главно поради големото намалување во Србија (8,3 процентни поени) (Слика 11 и Слика 12). Раздолжувањето на приватниот сектор беше двигател на намалувањето на надворешниот долг на регионот во 2013 година. Имаше одредено зголемување на надворешниот долг на Албанија поради зголемувањето на долгот на приватниот сектор и малиот раст на БДП (Слика 12).

Постојани предизвици за справување со високата невработеност

Со обновувањето на активноста, во 2013 година имаше одредено зголемување на вработеноста во ЈИЕ6 (Слика 13). Според анкетите на работната сила, Македонија, Црна Гора, а

Слика 13: Индекс на вработеност, ЈИЕ, ЕУ11, ЕУ15

Извор: Националните статистики, проценки на вработените во Светска банка

во помала мерка и Босна и Херцеговина забележаа зголемување на вработеноста (Слика 14). Меѓутоа, оваа зголемена вработеност е рефлексија на краткорочните економски резултати и не е доволна да се намали високата стапка на невработеност во ЈИЕ6. Просекот на долготрајната невработеност (и на стапката на невработеност) продолжија да ги отсликуваат лошите услови на пазарот на трудот и на стоки (Слика 13, Слика 14).

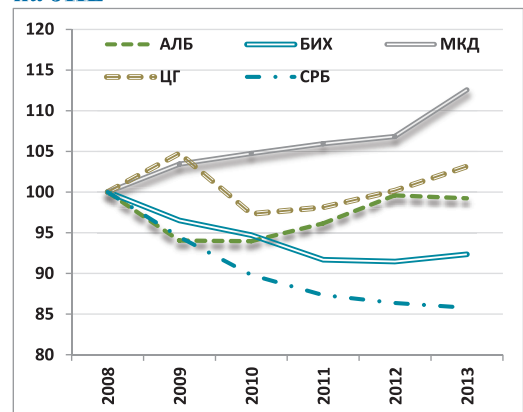
И покрај зголемената вработеност, стапката на невработеност остана висока со запрепастувачки 24,2 проценти на крајот на 2013 година. Стапката на невработеност во регионот е далеку повисока отколку вработеноста во ЕУ11 и ЕУ15 (Слика 15).⁷ Во сите земји

⁷ Земјите на ЕУ11 се: Бугарија, Хрватска, Чешката Република, Естонија, Унгарија, Летонија, Литванија, Полска, Романија,

освен Албанија и Косово⁸, невработеноста почна да опаѓа споредено со врвот во текот на кризата, а во некои случаи опадна дури и под нивот пред кризата (Слика 16).

Долготрајната невработеност

Слика 14: Индекс на вработеност, земји на ЈИЕ

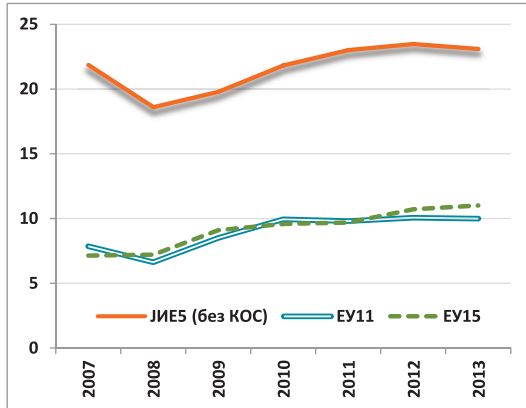
Извор: Националните статистики, проценки на вработените во Светска банка

(дефинирана како невработеност која трае подолго од 12 месеци) продолжи да расте од почетокот на светската финансиска криза. Светската финансиска криза и следната двојна рецесија во ЈИЕ6 им отежна на работниците што ги изгубиле работните места да најдат нови. Уделот на долготрајната невработеност остана многу висока со 83 проценти од невработените во Босна и Херцеговина, 82 проценти во Црна Гора, 76 проценти во Србија, 72 проценти во Албанија и 60 проценти во Македонија и Косово.

Словачка и Словенија. Земјите на ЕУ15 се: Австрија, Белгија, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Шведска и Обединетото Кралство.

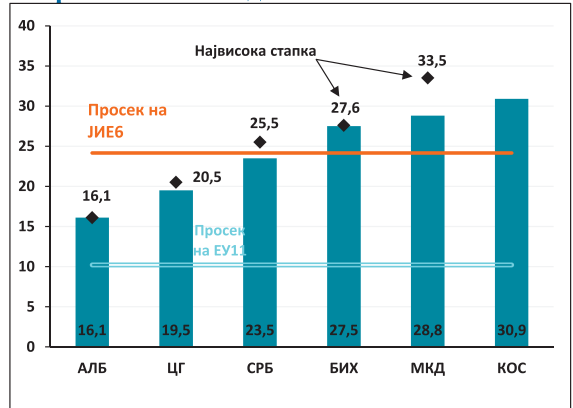
⁸ Најновите достапни податоци за Косово се од 2012 година.

Слика 15: Невработеноста во ЈИЕ, ЕУ11 и ЕУ15

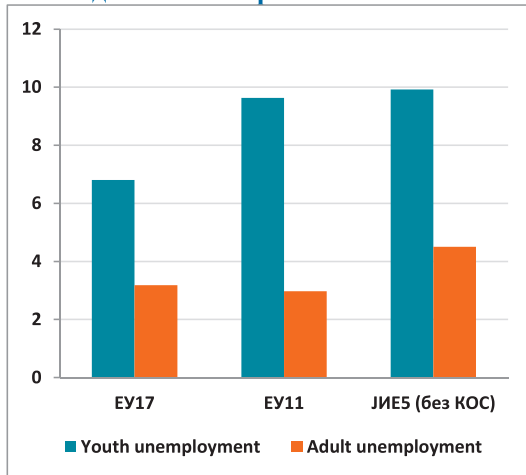
Извор: Податоци од АРС во земјите, Еуростат.
Забелешка: Годишни пондерирани просеци по работна сила.

Слика 16: Невработеност во четвртиот квартал на 2013 година

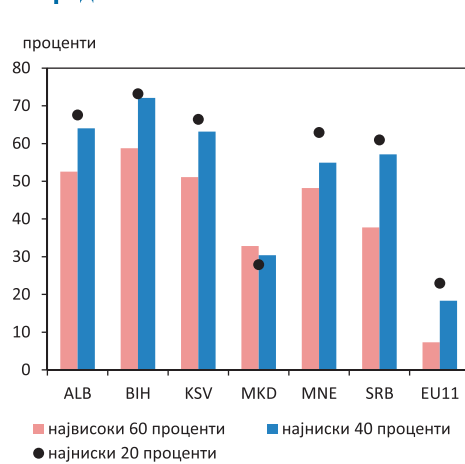
Извор: Националните заводи за статистика, проценки на вработените во Светска банка.
Забелешка: во 2009 година има структурна промена на податоците за Македонија поради промена на методологијата за дефинирање на бруто платите.

Слика 17: Промени кај невработеноста на младите и на возрасните

Извор: Еуростат, Националните заводи за статистика.

Слика 18: Невработеност кај младите според богатство

Извор: Анкети на потрошувачката на домаќинствата.

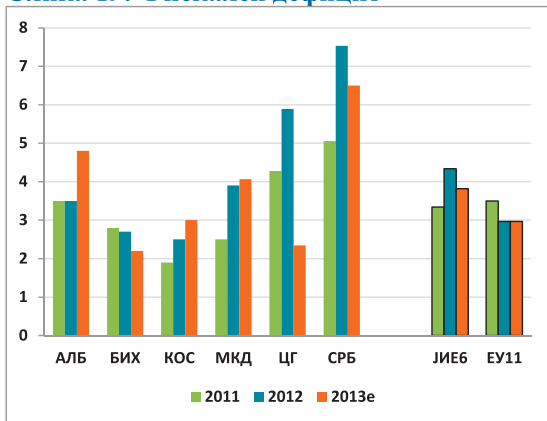
Во регионот, невработеноста кај младите беше многу повисока отколку вкупната невработеност (Слика 17). На крајот на 2012 година, вкупната стапка на невработеност во ЈИЕ6 порасна за околу 5 процентни поени во однос на предкризното ниво. Стапката на невработеност кај младите се зголеми двојно повеќе. Податоците од анкетата на домаќинствата покажуваат дека стапката на невработеност кај младите е генерално повисока кај посиромашните сегменти на дистрибуцијата на приходите (Слика 18) бидејќи приходите на младите повеќе зависат од нивниот труд. Што подолго опстојува оваа невработеност, толку повеќе го засилува диспаратот на приходите и го ограничува подобрувањето на заедничкиот просперитет. Исто така, тешките услови на пазарот на трудот се пренесоа и во намалена стапка на учество во работната сила и зголемено одвојување на младите од пазарот на трудот. Зголемувањето на бројот на НОВО – не во образование, вработување или обука – ја илустрира оваа точка. Ниско квалификуваните – оние без повеќе од основно образование – имаат поголемо зголемување на невработеноста во регионот на ЈИЕ6. (Види Фокус 1 за дискусија за невработеноста кај младите)

⁹ Еден нов извештај на Светска банка (2014, претстоен) за вработувањето кај младите ги опишува клучните карактеристики на младите во Европа. Исто така во извештајот се испитува очигледната „суперцикличност“ на невработеноста кај младите со цел разбирање како таа варира во различните делови на континентот и во различни точки од циклусот (т.е. бумови наспроти рецесии). Во него се погледнува над влијанието на растот на БДП и во конкретните политики и институции што влијаат врз динамиката на невработеноста на младите, особено демотивацијата и пречките за работа кои ги држат младите надвор од продуктивно вработување и активност.

Фискалните притисоци не се намалуваат

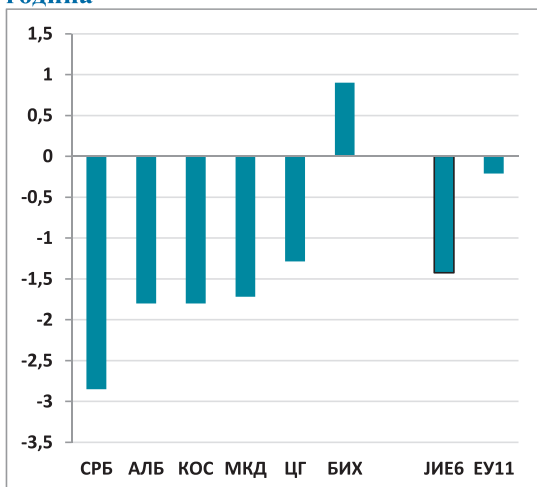
Иако фискалните дефицити се намалија во 2013 година, фискалната ситуација во ЈИЕ6 не е одржлива освен ако земјите не се справат со структурната ригидност на нивните расходи. Во просек, земјите од ЈИЕ6 во 2013 година го намалија фискалниот

Слика 19: Фискален дефицит

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 20: Промени на приходите 2009-13 година

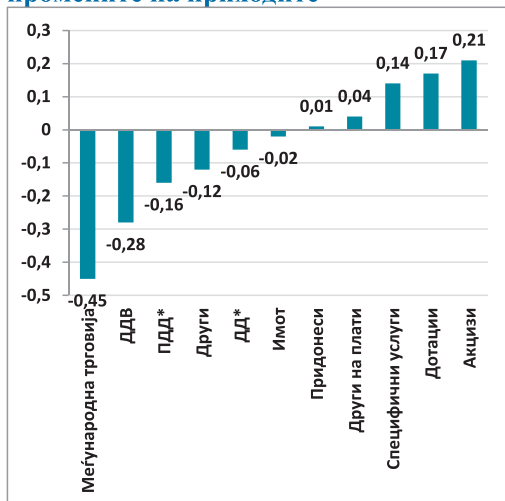
Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка. Кај ПДД и ДД не е вклучена Босна и Херцеговина бидејќи таму е тешко да се разграничат овие два даноци.

дефицит благодарејќи на построгата контрола на расходите.

Просечниот непондериран¹⁰ фискален дефицит во 2013 година се намали на 3,8 проценти од БДП наспроти 4,3 проценти во 2012 (Слика 19). Со слабиот раст, дефлаторните притисоци и премиот кон раст движен од надворешната побарувачка, приходите беа под притисок, паѓајќи за просечни 0,5 проценти од БДП. Но, позатегнатото трошење, кое во просек се намали за 1 процент од БДП го компензираше и го надмина падот на приходите.

Повеќето земји имаа намалување на приходите како удел во БДП (Слика 20), а таксите на меѓународната трговија покажаа особено лоши резултати. Приходите од таксите на меѓународната трговија во периодот од 2009 до 2013 година се намалија во просек за 0,5

Слика 21: Просечен придонес кон промените на приходите

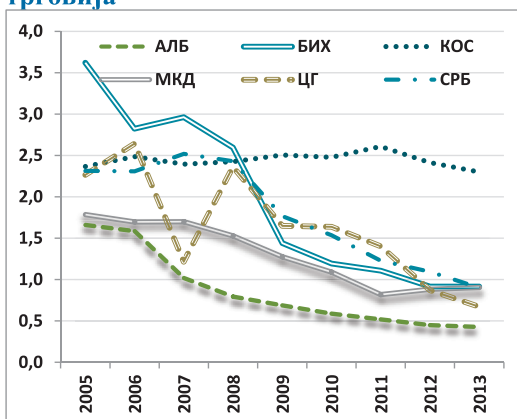
Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка. Кај ПДД и ДД не е вклучена Босна и Херцеговина бидејќи таму е тешко да се разграничат овие два

¹⁰ Сите просечни вредности презентирани во фискалниот дел на овој извештај се непондерирани.

проценти од БДП, како резултат на намалениот увоз (Слика 21). Албанија и Црна Гора беа особено тешко погодени од намалените приходи од ДДВ кои се намалија за 0,5 проценти од БДП односно за 1 процент од БДП во однос на нивото од 2009 година како резултат на бавниот или негативниот економски раст. Само во Босна и Херцеговина имаше одредено зголемување на приходите, главно како резултат на успехот на Управата за индиректни даноци.

Меѓутоа, промените на приходите од даноците на трговија се движени од долготрајни трендови. Таксите на меѓународната трговија постојано се намалуваат од 2006 година (Слика 22). Согласно договорите за стабилизација и асоцијација (ДСА) со ЕУ, склучени помеѓу 2007 и 2013 година земјите од ЈИЕ6 мораа да го намалат трговските бариери со што се намалија даночните приходи од меѓународната трговија. Таксите на меѓународната трговија сочинуваа до 5 до 6 проценти од сите приходи во 2006 година, но до 2012 година нивниот удел се намали на околу 2 проценти (Слика 23). Даноците на трговијата се задржаа на исто ниво само

Слика 22: Такси на меѓународна трговија

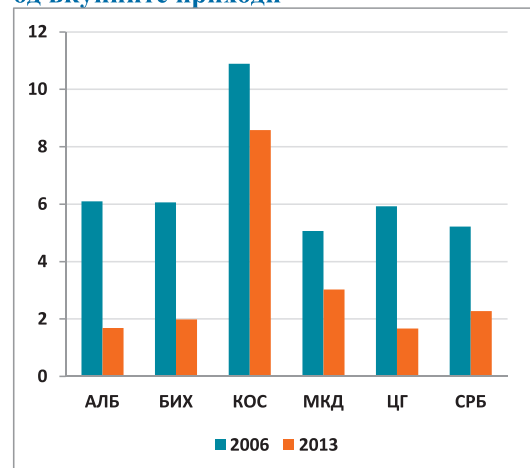
Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

во Косово, кое сè уште нема потпишано ДСА. Во сите земји што имаат потпишано ДСА, приходите од даноците на трговија почнаа да паѓаат во очекување на договорите.

Зголемувањето на акцизите и надворешните дотации помогнаа да се минимизира недостигот на приходи. Акцизните приходи помеѓу 2009 и 2012 година во просек се зголемија за 0,2 проценти од БДП. Меѓутоа, бидејќи одредени производи како што се цигарите се значително поевтини во регионот отколку во Западна Европа, може да има простор за дополнително зголемување на овие приходи истовремено подобрувајќи ги исходите на други јавни политики (на пример подобрување на здравјето како резултат на намалувањето на пушењето). Зголемувањето на дотациите за 0,2 проценти од БДП, вклучувајќи ги и фондовите на Институтот за претпристапна помош на ЕУ (ИПА), исто така помогнаа да се затвори јазот.

Земјите во ЈИЕ се соочуваат со клучни фискални предизвици кои произлегуваат од структурната ригидност на јавните расходи. Масата на плати во јавниот сектор, делумно

Слика 23: Даноци на трговија како % од вкупните приходи

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

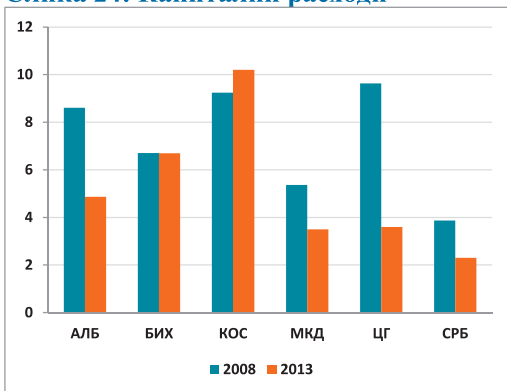
отсликувајќи ја големината на јавниот сектор, се зголеми од 8,9 проценти од БДП во 2008 на 9,7 проценти во 2012 година. Таа достигна над 11 проценти од БДП во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија, зафаќајќи 26,2 проценти од вкупните расходи. Косово, кое порано имаше добро ограничена маса на плати, исто така брзо ја зголеми од 5,9 проценти од БДП во 2008 на 8,4 проценти во 2012 година, со последното зголемување на платите во јавниот сектор. Само Албанија и Македонија успеаја да ги ограничат платите во јавниот сектор со намалување на расходите од 6,1 на 5,1 проценти од БДП помеѓу 2008 и 2012 година во Албанија и од 8,1 на 7,5 проценти од БДП помеѓу 2009 и 2012 година во Македонија. Меѓутоа, во октомври 2014 година е предвидено зголемување на платите во јавниот сектор, по замрзнувањето од 2009 година.

Како што беше забележано во претходното издание на *Редовниот економски извештај*, расходите за пензии и за социјални надоместоци остануваат високи и често не се насочени онаму каде најмногу требаат. Неодамнешното зголемување на надоместоците за воените ветерани

(кои не се насочени кон најсиромашните групи) во Косово и е потег во погрешна насока. Во март 2013 година пензиите во Македонија беа зголемени за 5 проценти и за уште 5 проценти во март 2014 година, а во својата изборна програма, владата објави дека ќе продолжи секоја година да ги зголемува пензиите и социјалните надоместоци. Во Албанија, неодамнешното зголемување на пензиите главно беше за горните 60 проценти од населението и не успеа да допре до оние на кои им е најпотребно.

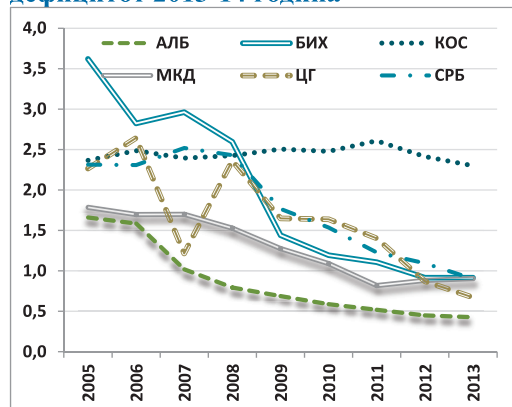
Капиталните расходи продолжија да се намалуваат во 2013 година. На крајот на 2013 година, капиталните расходи беа под 4 проценти од БДП во Македонија, Црна Гора и во Србија. И покрај забележителните инфраструктурни потреби, сите земји од ЈИЕ (освен Косово) во периодот од 2008 до 2013 година ги намалија капиталните расходи како удел во БДП, а ги зголемија масата на плати и социјалните трансфери (Слика 24). Дури и во Косово, зголемувањето на капиталните расходи во голем дел беше неефикасно, концентрирано во еден голем проект за изградба на пат чија економска стапка на поврат би можела да не биде висока.

Слика 24: Капитални расходи

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 25: Придонес во промената на дефицитот 2013-14 година

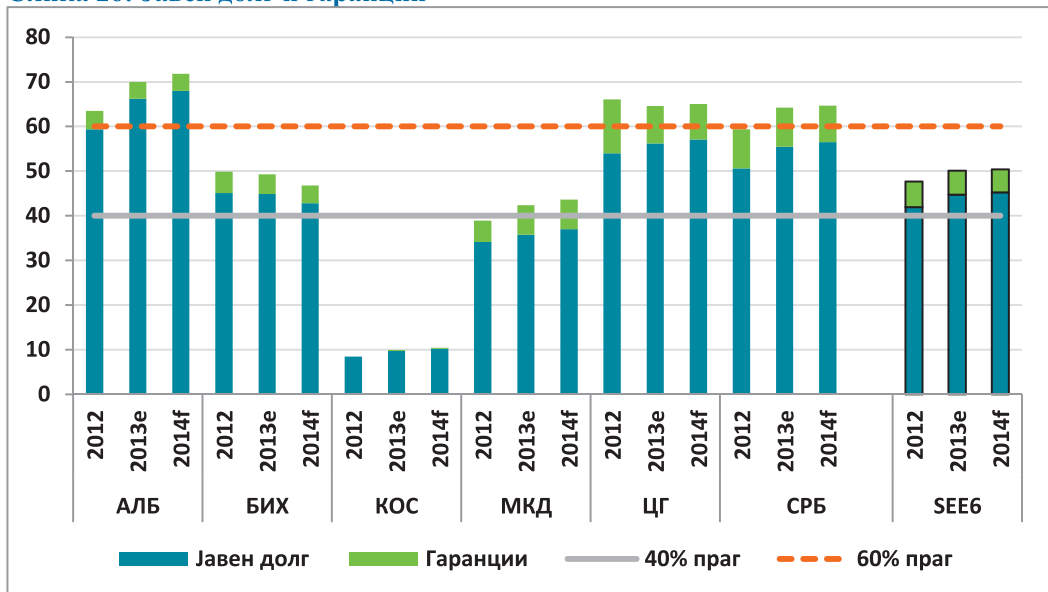

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

Буџетските планови за 2014 година укажуваат на понатамошни напори за консолидирање на финансиската позиција на владите од ЈИЕ6. Фискалниот дефицит на ЈИЕ6 се проектира во 2014 година да порасне за просечни 0,3 проценти од БДП. Но просекот маскира две групи земји. Според нивните буџети, дефицитите се проектира да се намалат во Босна и Херцеговина, Косово и Македонија како резултат на подобрувањето на приходите и затегнувањето на трошењето (Слика 25). Меѓутоа постигнувањето на овие цели може да претставува предизвик. Во Македонија властите потрошија во првиот квартал 61 процент од буџетскиот дефицит за 2014 година и сличниот тренд во првиот квартал од 2013 година доведе до

постигнувањето на оваа цел ќе биде тешко. Во Црна Гора се предвидува понатамошна фискална консолидација согласно фискалните цели од 3 односно 60 проценти од БДП за плафонот на дефицитот и на долгот. Меѓутоа, постигнувањето на фискалните цели може да се покаже тешко имајќи ги предвид планираните инфраструктурни проекти. Албанија и Србија се во другата група земји. Се проектира зголемување на приходите во Албанија и во Србија како резултат на промените на даночната политика и на напорите за подобрување на наплатата на даноците. Но, фискалниот дефицит на Албанија во 2014 година се проектира да се зголеми поради напорите за расчистување на големите (2,5

Слика 26: Јавен долг и гаранции

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка.

зголемување на дефицитот. Во Косово, властите се обврзаа да го одржат дефицитот согласно фискалното правило од 2 проценти од БДП (намалено од 3 проценти во 2013), но големото зголемување на платите во јавниот сектор и на надоместоците за воените ветерани може да значи дека

проценти од БДП) долгови. Проектираниот дефицит на Србија во 2014 година е повисок отколку во 2013 поради еднократните мерки поврзани со рекапитализација на банките и исплатата на отпремнини буџетирана за реформата на ПОС. Ако се исклучат

овие мерки, фискалниот дефицит во 2014 година би бил понизок. Понатамошни мерки за консолидација на расходите, справување со одредена структурна ригидност (на пример на платите во јавниот сектор, пензиите) се разгледуваат во Црна Гора и во Србија со што би се намалил планираниот дефицит.

Јавниот долг продолжи да раст во 2013 година и се проектира дополнително да се зголеми во 2014 отсликувајќи ги слабо обновување на растот и одложената фискална консолидација. Просечниот јавен долг без гаранции порасна од 41,9 проценти од БДП во 2012 на 44,7 проценти во 2013 бидејќи земјите од ЈИЕ мораа да позајмуваат за да го финансираат фискалниот дефицит (Слика 26). Јавниот доле се проектира дополнително да се зголеми во 2014 година согласно растот на фискалниот дефицит. Јавниот долг без гаранции веќе е над 60 проценти од БДП во Албанија, а се приближува на тоа ниво во Црна Гора и во Србија.¹¹ Скап автопат, што се проценува дека ќе чини околу една четвртина од БДП на Црна Гора се предвидува да се финансира со задолжување. Неодамнешните истражувања покажуваат дека веројатноста брзо растечкиот долг да го забави економскиот раст е еднаква како и кај високиот долг (види Pescatori et al., 2012)¹².

Во текот на 2013 година владините гаранции и понатаму го зголемуваа

фискалниот ризик на веќе напрегнатата фискална состојба. Во 2013 година гаранциите го зголемија долгот на јавниот сектор во просек за 5,4 проценти од БДП. Иако тоа е мало намалување во споредба со 5,8 проценти во 2012 година, владите треба да бидат внимателни кога гарантираат за долговите на приватниот сектор или на ПОС. Ова оптоварување се надоврзува на имплицитните гаранции како што се пензиите кои брзо се зголемуваат во економиите што стареат.

Кредитниот рејтинг на земјите од ЈИЕ6 остана главно стабилен во 2013 година. Со различни фискални резултати, регионот беше погоден само од две намалувања. Стандард и Пурс го намали кредитниот рејтинг на Албанија во декември 2013 година, главно како резултат на растечкиот јавен долг (Табела 2), иако тоа е резултат на признавањето на големите неплатени обврски и напорите да се пресметаат и да се расчистат се добредојдени. Кредитниот рејтинг на Македонија беше намален во мај 2013 година.

Одржувањето на јавниот долг на одржливо ниво и осигурувањето дека јавните расходи помагаат да се поттикне растот ќе бараат „умна фискална консолидација“.

Табела 2: Кредитен рејтинг

	дек. 2010	дек. 2011	дек. 2012	дек. 2013	фев. 2014
АЛБ	V+	V+	V+	V	V
БИХ	V+	V	V	V	V
МКД	VV	VV	VV	VV-	VV-
ЦГ	VV	VV	VV-	VV-	VV-
СРБ	VV-	VV	VV-	VV-	VV-

Извор: Стандард и Пурс

Можно е да се направи фискална консолидација со која се елиминираат загубите и се контролира масата на плати

¹¹ Истражувањето на ММФ предлага праг на долгот од 60 проценти од БДП за напредните економии и 40 проценти за растечките пазари за да се управува со ризикот од должничка криза. Види Baldacci et al. (2013). Достапно на: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13238.pdf>

¹² <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1434.pdf>

во јавниот сектор; но, се одржува продуктивното трошење за инфраструктурните тесни грла, насоченото трошење за сиромашните и соодветно трошење за програми за реактивација на пазарот на трудот за целни групи. Прекинувањето на постојните тенденции на политиките за намалување на капиталните расходи и зголемување на платите во јавниот сектор би можело да помогне да се поддржи економскиот раст.

Умната фискална консолидација за фискална одржливост на среден и долг рок ќе бара активности на повеќе фронтови. Прво и најважно, тоа ќе бара постојани напори за фискална консолидација за да се осигури дека постои простори за политиките да се спротивстават на падот и да го намалат

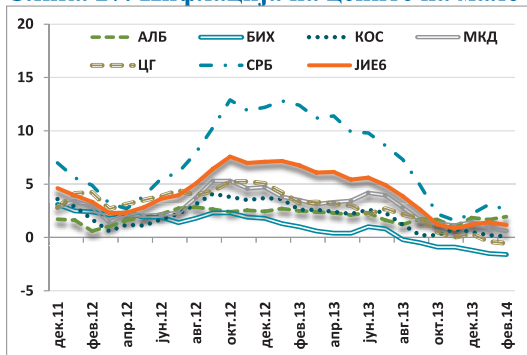
нивото на јавниот долг. Но, важни се изворите на намалувањата на расходите. Многу земји од ЈИЕ имаат простор да ги намалат јавните расходи особено во масата на плати во јавниот сектор и лошо насочените социјални надместоци. Второ, пошироките структурни реформи во економијата (на пример подобрувањето на деловната клима) може да помогнат да се поттикне приватниот сектор со второстепени придобивки за приходите во јавниот сектор. Трето, инвестициите за промовирање на растот преку подобро искористување на Инструментот за претпристапна помош на ЕУ (ИПА) би го создале многу посакуваниот фискален простор.

Опаѓачка и ниска инфлација

Во текот на 2013 година инфлацијата забележително се намали во регионот ЈИЕ6. Со прекинувањето на ефектите на зголемувањето на храните на храната и на регулираните цени како и на даноците, регионот доживеа драматичен пад на стапката на инфлација што во некои земји се претвори во дефлација (Слика 27). Четирите земји што ги имаат врзано своите валути за еврото (преку валутни одбори, цврста врска или унилатерално прифаќање на еврото) имаа пониска инфлација од Србија и од Албанија со целосна флексибилност на монетарната политика. На крајот на 2013 година имаше дефлација во Босна и Херцеговина (каде ИЦМ опадна за 1,2 проценти) и невообичаено ниска инфлација во Србија (2,2 проценти). Разликата помеѓу инфлацијата во ЈИЕ6 и во ЕУ11 и ЕУ15 се намали од околу 5 процентни поени на крајот на 2012 година на само половина процентен поен во февруари 2014 година (Слика 28).

Надолните притисоци на цените продолжија во повеќето земји и во почетокот на 2014 година. И покрај

Слика 27: Инфлација на цените на мало

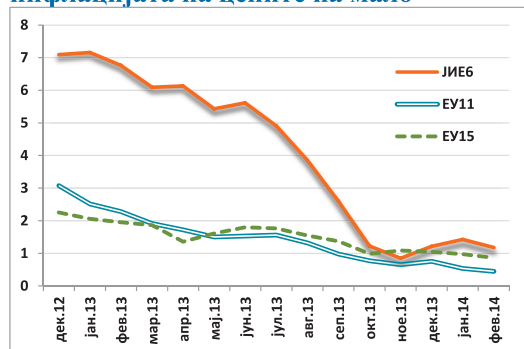
Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

дефлаторните притисоци во Босна и Херцеговина и во Црна Гора, заедно со понатамошното намалување на инфлацијата во Косово и во Македонија, годишното зголемување на цените на мало во Србија и во Албанија ја одржуваше инфлацијата во ЈИЕ6 во првите два месеци од 2014 година непроменета во однос на декември 2013 година (1,2 проценти).

Паѓањето на светските цени на храната особено го повлече падот на инфлацијата на цените на мало во ЈИЕ6 во 2013 и на почетокот на 2014 фискална година (Слика 29). На крајот на 2013 година, Србија имаше најголем пад на инфлацијата на цените на мало во целата група ЈИЕ6 споредено со декември 2012 година (за 10 процентни поени) како резултат на падот на цените на храната. Исклучок беше Македонија каде инфлацијата беше движена од падот на светските цени на енергијата и ослабениот ефект на зголемувањето на домашните регулирани цени во 2012 година (Слика 30).

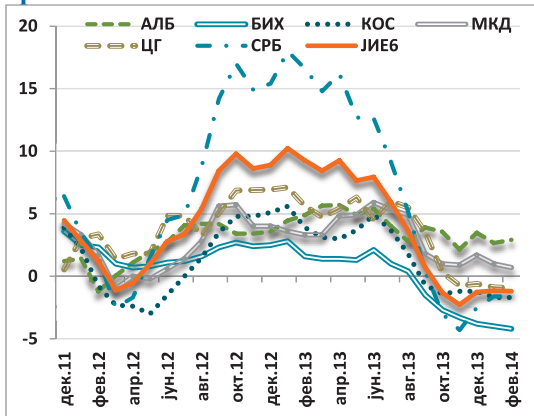
Слика 28: Регионална споредба на инфлацијата на цените на мало

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

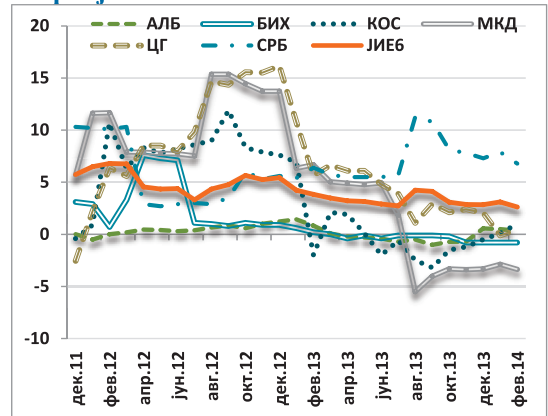
Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

Слика 29: Инфлација на цените на храната

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: ЈИЕ6 е пондеризиран просек.

Слика 30: Инфлација на цените на енергијата

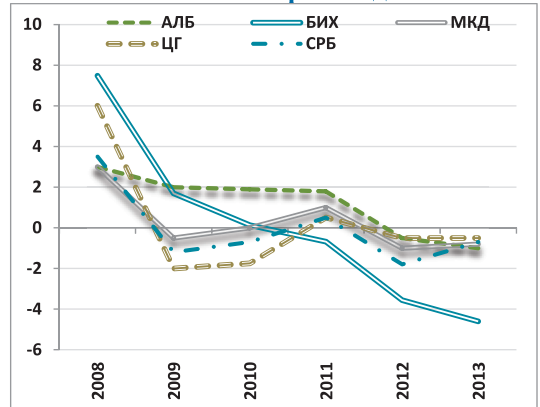
Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: ЈИЕ6 е пондеризиран просек.

Во ова опкружување со ниска инфлација, централните банки во ЈИЕ6 се впуштија во умерено олабавување на монетарната политика. Слабата домашна побарувачка во 2013 година остави големи слободни производствени капацитети во 2013 година во овие економи, придонесувајќи за негативен јаз на производството (Слика 31). За да се поддржи ликвидноста и да се подобри пристапот до финансирање, во 2013 година, централните банки во Албанија, Македонија¹³ и Србија ги намалија своите референтни каматни стапки за 1, 0,5 односно 1,75 процентни поени (Слика 32). Поради ограничениот обем на нивната монетарна политика, Косово и Црна Гора¹⁴ ги намалија задолжителните резерви на банките во однос на предкризното ниво главно за да го олеснат финансирањето на 9,5 проценти и 8,5 проценти (зависно од рокот на доспевање на инструментите)

¹³ Народната банка на Република Македонија користеше и нестандартни монетарни мерки за да го овозможи кредитирањето на корпоративниот сектор како и да обезбеди прилив на долгорочен странски капитал во домашната економија.

¹⁴ Косово и Црна Гора еднострано го имаат усвоено еврото како нивна единствено средство за плаќање додека Босна и Херцеговина има валутен одбор базиран на еврото.

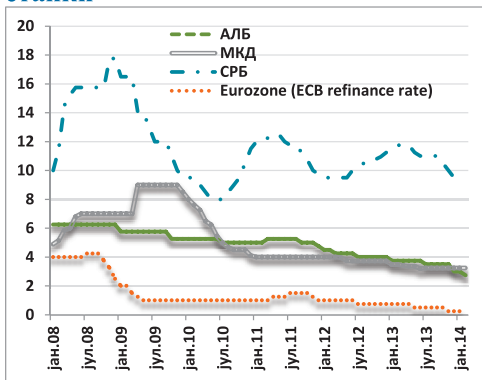
Слика 31: Јазови во производството

Извор: ВЕО на ММФ и извештаи за земјите од вработените.
Забелешка: За Косово нема расположливи проценки.

во Црна Гора, на 10 и 7 проценти во Босна и Херцеговина и на 10 проценти во Косово. Како резултат на тоа, во втората половина на 2013 година благо се зголеми масата на пари во оптек M2 во ЈИЕ6, кога масата на реални пари во декември 2013 година беше за околу 6 проценти повисока отколку во март 2009 година (Слика 33). Меѓутоа, монетарната експанзија во ЕУ15 за 24 проценти (споредено со март 2009 година) беше многу повисока отколку во ЈИЕ6 или во ЕУ11.

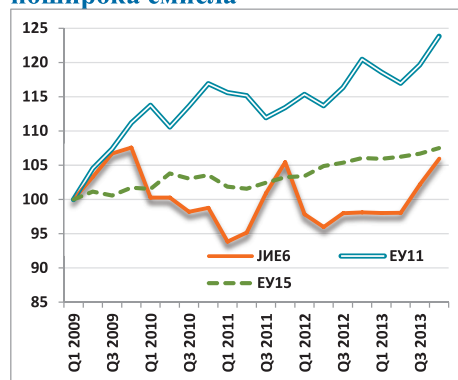
Слика 32: Официјални каматни стапки

Извор: ЕЦБ и националните заводси за статистика.

Понатамошното олабавување во ЈИЕ6 ќе се врши внимателно. Поради дефлаторните притисоци, сè уште големиот јаз во производството и фактот дека понудата на пари дури неодамна почна да расте побрзо од номиналниот приход, изгледа дека има простор за понатамошно олабавување во земјите со монетарна флексибилност. Меѓутоа, ако се прави, олабавувањето на монетарната политика мора да биде постепено. Исто така, притисокот врз курсевите може да го ограничи просторот за олеснување на

Слика 33: Понуда на реални пари во поширока смисла

Извор: ММФ, ИФС, ЕЦБ, националните централни банки.

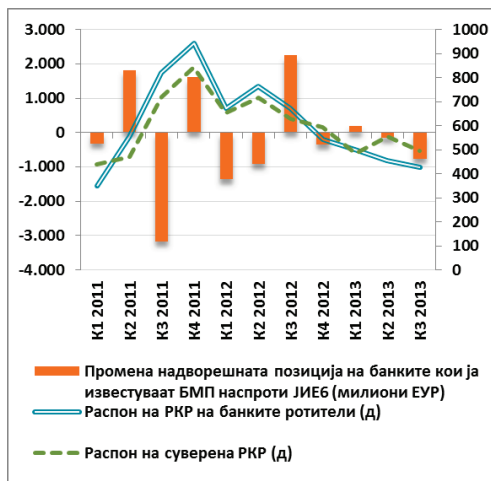
политиката. Во четирите земји со врзани валути има ограничени средства на монетарната политика за надминување на дефлаторните притисоци. Тоа може да влијае врз нивниот јавен долг преку понизок номинален БДП и потенцијално пониски приходи. Исто така, во дефлаторно опкружување, домаќинствата и фирмите може да доживеат зголемување на нивните долгови во однос на нивните приходи што би можело да го влоши проблемот со нефункционалните кредити.

Стабилен, но сепак кревок финансиски сектор

Финансискиот сектор во ЈИЕБТ и остана начелно стабилен, но сепак кревок, во 2013 и на почетокот на 2014 година. Неговата успешност според низа финансиски показатели не укажува на влошување:

- Условите за финансирање во земјите на ЈИЕБ се подобрија во втората половина на 2013 година, а намалувањето на ангажираните средства на странските банки продолжи и понатаму (Слика 34). Без оглед на зголемената нестабилност на пазарот и затегнатите глобални услови за ликвидност во текот на К3 2013 година, странското финансирање на ЈИЕЗ и понатаму се намалуваше (најверојатно истиот исход ќе опстои и во К4 2013). Распоните на размената на кредитниот ризик (РКР) достигнаа најниско ниво од периодот на кризата

Слика 34. Финансирање и трошоци за финансирање за ЈИЕБ

Извор: Блумберг, Банка за меѓународни порамнувања (БМП) и пресметки на персоналот на Светска банка.

Забелешка: *Износите се прилагодени според курсната разлика на земјите на ЈИЕБ вклучувајќи: Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Србија.

** Опфатени банки: Рајфајзен банка, Ерсте банка, Банка Интеза, Уникредит банка, Сосиете женерал, Националната банка на Грција (НБГ) и Алфа банка.

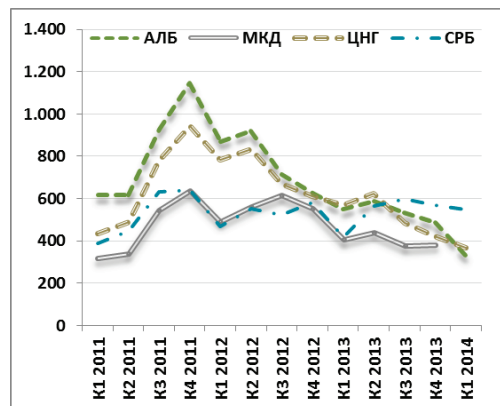
*** Опфатени земји: Албанија, Македонија, Црна Гора и Србија.

за најголем дел од суверениот долг на ЈИЕБ и банките кои функционираат во регионот што го одразува понатамошното зацврстување на билансите на

состојба на Европските банки, кое веројатно ќе продолжи во услови на стрес тест на банкарскиот сектор во Европа (Слика 35).¹⁵ Сепак, ризикот од намалување на финансирањето останува бидејќи некои родителски банки од Грција, Словенија односно Австрија повторно го зголемуваат своето присуство и покрај постојаните пазарни и регулаторни притисоци. Прегледите од страна на Европската централна банка (ЕЦБ) на квалитетот на средствата и стрес тестовите додаваат доза на несигурност.

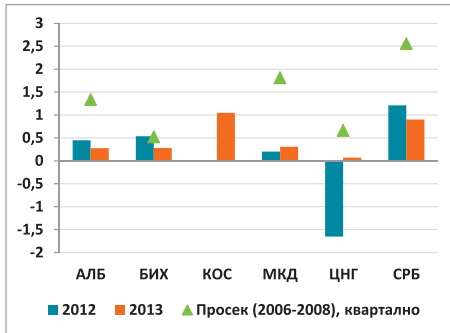
- Профитабилноста на банките се намали во 2013 година во најголем дел од земјите и е далеку под нивоата пред кризата (Слика 36). Т

Слика 35. Распони за РКР за ЈИЕБ

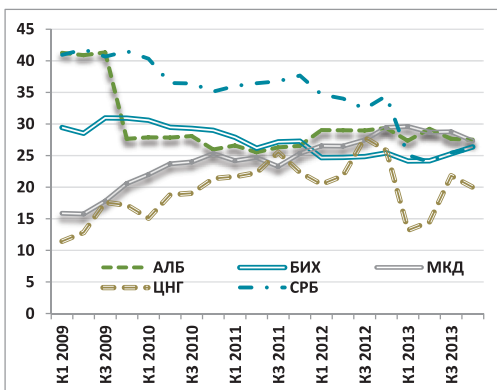
¹⁵ Според последните податоци на ЕЦБ, остроно опаѓање на вкупните биланси на состојба на банките во декември 2013 година (Слика 14) делумно се должеше на намалувањето на нивните надворешни средства, што веројатно вклучуваше о намалување на финансирањето на пазарите во развој.

Слика 36. Поврат на средства (ПС) квартални просеци

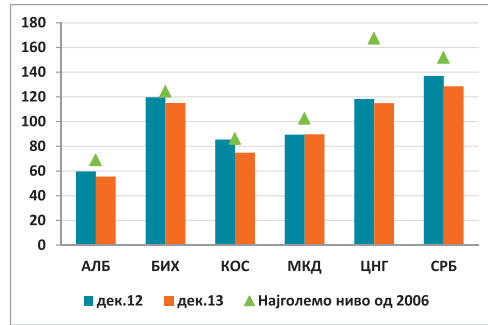
Извор: Национални власти и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 38. Однос на ликвидност

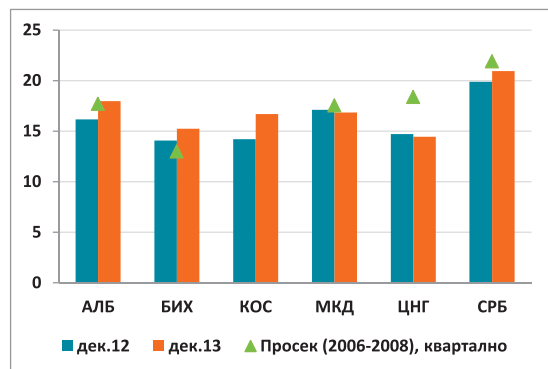
Извор: Национални власти и пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: Податоците за Србија за просекот 2006 –за односот на адекватност на капитал, се однесува само за 2008 година. Поради усогласувањето на сметководството со МФСИ, податоците за Црна Гора не се споредливи.

Слика 37. Односи помеѓу заеми и депозити

Извор: Национални власти и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 39. Однос на адекватност на капитал

Три од шест земји се соочија со намалување на профитабилноста на нивните банки, со тоа што најголемото намалување беше во Босна и Херцеговина. Профитабилноста на банките се зголеми само во Македонија и Црна, откако беше негативна во 2012 година, додека пак во Косово профитабилноста на банките беше најголема во регионот.

- Односите помеѓу заемите и депозитите се подобрија во 2013 година, меѓутоа и понатаму останаа на високо ниво во три од шесте земји во регионот (Слика 37). Србија дополнително го намали својот однос помеѓу заемите и депозитите и нејзините банки ја зголемија својата ликвидност во изминатите две години, меѓутоа Србија и покрај тоа

го има најголемиот однос во регионот, на ниво од 131 проценти на крајот на 2013 година. Босна и Херцеговина и Црна Гора се другите две земји со односи помеѓу заеми и депозити повисоки од 100, на ниво од 114 на крајот на 2013 година.

- Регионалните банки и понатаму се ликвидни и добро капитализирани. Свкупно, ликвидноста на банкарскиот систем во регионот е адекватна, и покрај намалување на ликвидноста во многу други земји (Слика 38). Меѓутоа, поединечните банки, во одредени земји може да се соочат со потешкотии. Во просек, односите на адекватност на капиталот на банките во регионот се релативно силни (Слика 39). Меѓутоа во секоја земја постојат неколку банки што се мачат да ги исполнат барањата за капитал.

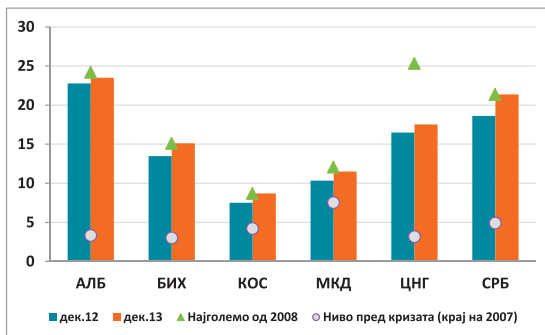
Во вакви услови, два клучни предизвика бараат итни мерки од страна на власите: обновување на кредитниот раст на одржлив начин, особено корпоративното кредитирање и менување на кривата на раст на нефункционалните заеми (НФЗ).

Прво, во целиот регион, и покрај знаците на закрепнување, растот на корпоративното кредитирање се намали во 2013 година, што доведе до тоа закрепнувањето на се одвива без кредити. Брзото зголемување на НФЗ (Слика 40), воведувањето на построги стандарди за проценка на ризикот на кредитите и напорите на банките да ги исчистат своите биланси и да ги ограничат трошоците го зголемија притисокот на давањето на кредити и во голема мера го забавија кредитниот раст во целиот регион ЈИЕ6 во 2013 година (Слика 41). Кредитниот раст забави во Албанија, Босна и Херцеговина и Косово, со тоа што во Косово намалувањето беше најголемо.

Во Србија кредитниот раст стана негативен во 2013 година како резултат на намалувањето на корпоративното кредитирање. Македонија и Црна Гора беа единствените две земји каде кредитниот раст во 2013 година забрза; во Црна Гора поради враќањето на нефункционалните заеми во билансите.

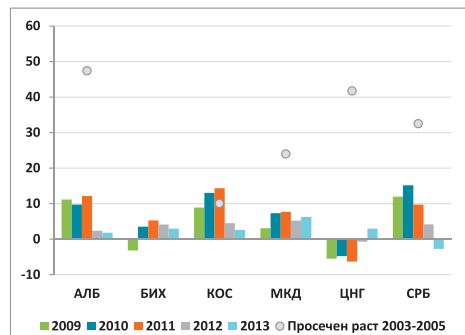
Второ, НФЗ, кон крајот на 2013 година се зголемија на историски највисоки нивоа. НФЗ се зголемија за повеќе од три пати од просечното ниво од 5 проценти во периодот пред кризата, на просечно ниво од 16 проценти кон крајот на 2013 година. Албанија и Србија забележаа највисоки нивоа на НФЗ на крајот на 2013 година, кои беа блиску односно исто со историските највисоките нивоа. Црна Гора исто така имаше високо ниво на НФЗ, меѓутоа, за разлика од Албанија и Србија, тука се забележа опаѓање во најголемата вредност од 25 проценти на почетокот од 2011 година, на 17,5 проценти во 2013 година¹⁶.

Слика 40. Нефункционални заеми

Извор: Национални власти и пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: Податоците за нивото на НФЗ пред кризата (2006 – 2008) за Србија се однесуваат само на нивото на крајот на 2008 година.

Слика 41. Стапки на кредитен раст

Извор: Национални власти и пресметки на вработените во Светска банка.
Забелешка: Просечната стапка на раст за периодот 2003-2005 година за Албанија и Србија и за периодот 2004 – 2005 година за Македонија и Црна Гора. Поради усогласувањето на сметководството со МФСИ, податоците за Црна Гора за 2010 година се неспоредливи.

¹⁶ Опаѓањето се должи најмногу на „еднократната продажба“ на лошите заеми во 2011 и 2012 година

Босна и Херцеговина исто така забележа зголемување на НФЗ на историски највисоко ниво од 15 проценти (и покрај „големата продажба“ на нефункционалните заеми во 2011 и 2012 година, додека пак НФЗ во Македонија се зголемија на 12 проценти во К2 од 2013 година пред малку да се намалат во втората половина на годината. НФЗ во Косово беа исто така на највисоки нивоа, но сепак далеку под просекот во регионот. Доколку не се намалат, НФЗ и понатаму ќе ги оптоваруваат билансите на банките, ќе предизвикуваат високи трошоци за наплата и ќе го забават процесот на закрепнување со тоа што банките ќе имаат сè повеќе ќе ги избегнуваат ризиците (подетална дискусија за НФЗ е дадена во фокус 2).

Крајно е време властите одлучно да се справат со предизвикот на зголемувањето на НФЗ (видете го Фокус 2). Иако високите нивоа на НФЗ не сè уште не предизвикале сериозна нестабилност на финансискиот сектор, бидејќи овие заеми се чини дека се добро обезбедени и поткрепени со адекватен капитал на банката, сепак доколку овој ризик не се надмине може да дојде до понатамошна дестабилизација на кревкиот банкарски сектор и загрозување на процесот на закрепнување.

II. Изгледи

Краткорочни изгледи за раст и среднорочна перспектива

Регионот ЈИЕ се проектира за расте по стапка од 1,9 проценти во 2014 година. Проекциите за раст во ЈИЕ6 се нешто поголеми (за 0,1 процентни поени) и генерални во согласност со предвидувањата за ЈИЕ6 во редовниот економски извештај од декември 2013 година. Растот се очекува да остане позитивен во 2014 во сите земји на ЈИЕ6. Најверојатно ќе се зацврсне во Македонија и Црна Гора, ќе се забрза во Албанија, Босна и Херцеговина и Косово, и ќе забави во Србија. Србија и понатаму е економијата со најбавен раст, додека Косово има најбрз (Табела 3). Економскиот раст во ЈИЕ6 во 2014 година се проектира да биде на ниво под стапките на раст во ЕУ11 (1,9 наспроти 2,6 проценти).

Табела 3: Реален раст на БДП и проекции

Процент	2012	2013е	2014ф	2015ф
Албанија	1,3	0,4	2,1	3,3
Босна и Херцеговина	-1,1	1,8	2,0	3,5
Косово	2,7	3,0	3,5	3,5
Македонија	-0,4	3,1	3,0	3,5
Црна Гора	-2,5	3,5	3,2	3,5
Србија	-1,7	2,5	1,0	1,5
ЈИЕ6	-0,7	2,2	1,9	2,6
Споредба:				
Евро зона	-0,7	-0,4	1,2	1,7
ЕУ	0,8	1,3	2,6	2,9

Извор: Проекции на вработените во Светска банка.

Забелешка: Пондериран просек.

Изгледите за економски раст на ЈИЕ6 во 2014 година зависат од одржувањето на закрепнување на надворешната побарувачка. Позитивниот раст од средината на 2013 година и сè уште поволните монетарни услови во Европа најверојатно и понатаму ќе им помагаат на земјите од ЈИЕ6 да го зголемат својот извоз. Сепак, економските активности во ЈИЕ6 се задушени поради слабата домашна побарувачка. Србија, најголемата економија во ЈИЕ6, се чини дека се движи во насока на обемна фискална консолидација за да го донесе својот јавен долг на одржливо ниво, што најверојатно ќе претставува товар за економските активности. За разлика од тоа, економскиот раст во другите пет земји на ЈИЕ се очекува да се зацврсти во 2014 година и да ја го надмине темпото на економско ширење од 2013 година, во согласност со очекуваната засилена надворешна побарувачка, одредени мали намалувања и подобрените кредитни услови. Растот на Албанија е проектиран на 2,1 процент бидејќи планираното расчитување на заостанатите обврски од страна на владата се очекува да ја внесе ликвидноста која му е многу потребна на приватниот сектор и да даде поддршка за растот. Економиите на Република Македонија, Косово и Црна Гора имаат одреден импулс во градежништвото, услугите и туризмот, меѓутоа нивниот удел од регионалната економија на ЈИЕ6 е премногу мал за да придонесе за менување на општата слика.

Економските политики можат да бидат полезни за растот на краток и среден рок во земјите на ЈИЕ6.

На фискалната страна, потребен е одржлив

напор за спроведување реформи за да се надмине структуралната крутост на буџетите во ЈИЕБ. Приоритетите вклучуваат, меѓу другото, промени во составот на јавните расходи во насока на инвестиции и подалеку од плати, насочување и приоритизација на јавните расходи, како и подобрување на собирањето на приходи и проширување на даночната основа. На страната на монетарната политика, со регионалната инфлација на многу ниско ниво од 1,2 проценти и со големи недостатоци во делот на резултатите, постои одреден обем за краткорочно олеснување на монетарните услови, особено во земји каде дефицитите почнале да се намалуваат. Сепак, треба да се внимава во економиите со флексибилен девизен курс со цел да се осигури дека нема да бидат изложени на притисоци. Во смисла на политиките на финансискиот сектор, надминувањето на НФЗ е од критично значење за конечно обновување на кредитниот раст и поткрепа на претприемништвото и создавањето на работни места.

Растот на ЈИЕ во 2015 година се очекува да забрза на 2,6 проценти во просек. Сите шест економии на ЈИЕ се очекува да придонесат кон зголемувањето на стапките на раст со зацврстувањето на надворешната и закрепнувањето на домашната побарувачка. Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Србија во 2015 година се предвидува да имаат повисок или ист раст како и во 2014 година. Во 2015 година, економиите на ЈИЕБ се предвидува да растат нешто побавно од просекот за земјите на ЕУ11 (2,6 проценти во споредба со 2,7 проценти за ЕУ11).

Постојат значителни ризици за макроекономската перспектива на регионот ЈИЕБ. Овие ризици, внатрешни и надворешни (видете го поле 3) се поврзани со:

- (i) Ризиците од дефлација во Европа, која може да придонесе кон слабо економско закрепнување на европската област:

Темпото на заздравувањето на Евразоната област може да се послабо како резултат на деzinфлацијата односно дефлацијата. Ова ќе доведе до намалување на растот на извозот кој е многу важен за тукушто започнатото економско закрепнување на земјите во ЈИЕБ.

- (ii) Темпо на зголемување на глобалните каматни стапки: Во контекст на постепено намалување на американските федерални резерви, економиите во развој, вклучувајќи ги и ЈИЕБ, влегуваат во период на глобално финансиско стегање на среден рок. Ова би можело да има импликации за финансиските приливи во регионот. Глобалните ризици се дискутирани во Поле 3.
- (iii) Потенцијалните геополитички последици од тековниот конфликт помеѓу Русија и Украина: Ескалацијата на политичката криза ќе предизвика нови ризици за Европа. Иако врските на ЈИЕБ со Русија и Украина се ограничени, понатамошното интензивирање на овие геополитички тензии ќе има неизбежни непосредни (преку трговските и финансиските канали) и посредни (преку второстепените ефекти од Европа) импликации за економскиот раст на регионот ЈИЕБ. Како резултат од руско – украинскиот конфликт можат да се јават и пошироки ризици поврзани со кризата и негативната доверба на инвеститорите.
- (iv) Недоволен напор во справувањето со преостанатите структурални слабости: „Замореноста од реформи“ може да доведе до застој во спроведувањето на политиките осмислени за подобрување, на пример, на деловното опкружување односно надминување на слабостите на пазарите на трудот односно намалување на големиот структурен фискален дефицит односно реструктурирањето на државните претпријатија. Освен тоа, фискалните предизвици на стабилизирањето и намалувањето на јавниот долг можеби се чинат застрашувачки во неколку земји. Исто така, немањето напредок за

Поле 3: Глобална перспектива и ризици

Светската економија се предвидува да забрза оваа година, со тоа што најверојатно економиите со високи приходи конечно ќе го пребродат ридот пет години по глобалната финансиска криза. Глобалниот раст на БДП се предвидува да се зголеми за 2,9 проценти во 2014 година (наспроти 2,4 проценти во 2013 година) и по 3,4 проценти во 2015 и во 2016 година. Најголем од забрзувањето се очекува да произлезе од земјите со високи приходи, со намалувањето на оптоварувањето на растот поради фискалната консолидација и несигурноста на политиките, како и со закрепнувањето и зацврстувањето на приватниот сектор. Растот на земјите со високи приходи се предвидува да се зајакне од 1,3 проценти во 2013 година на 2,0 проценти оваа година и по 2,4 проценти во 2015 и 2016 година. Растот во земјите во развој се предвидува малку да се зголеми и да достигне ниво од 4,9 проценти. Сепак, со оглед на тоа што најголем дел од регионите работат скоро под полн капацитет, забрзувањата на растот во земјите во развој се очекува да бидат придушени во иднина, што пак е пречка за значителни реформи на страната на понудата со кои ќе се олеснат структурните тесни грла и ќе се подигне растот на продуктивноста. Посилен раст со високи приходи и побарувачка за увоз се предвидува да бидат битен двигател за извозот од земјите во развој, што пак треба претставува надоместување за постегнатите глобални финансиски услови.

Ризиците од загуби за земјите во развој и понатаму се тесно поврзани со отпорот од меѓународните финансиски пазари, во услови на домашни слабости. Затегнувањето на глобалните финансиски услови во наредните пет години, додека се нормализираат јавните политики во економиите со високи приходи, значи пониски финансиски текови и зголемување на цената на капиталот. Доколку каматните стапки се зголемат премногу брзо или доколку има остри повлекувања на капиталните текови, економиите со големи потреби од надворешно финансирање односно брзо ширење на домашното задолжување во изминатите години, би можеле да се најдат под значителен стрес. Релативно мирното одвивање на намалување на САД до сега, како и фактот дека двете рунди на финансиски турбуленции од средината на 2013 година не покренала некои доведоа до потреба за некои посериозни прилагодувања во земјите во развој, е позитивно, што укажува на тоа дека ризиците поврзани со постепеното стеснување се намалени во споредба со минатата година. Сепак, прилагодувањето кон постегнатите глобални финансиски услови сè уште се одвива, а чувството на инвеститорите за безбедноста на пазарот да биде неусогласено во однос на одредени клучни одлуки во врска со намалувањето, за пример времето на првите јавни политики за зголемување на стапките во САД. Ризиците од валутната неусогласеност поради високите нивоа на надворешен долг („првичниот грев“ кој ги намали во минатите кризи) не се релевантни за најголем дел од земјите во развој освен земјите во развој во Европа и централна Азија. Сепак, високите нивоа на странска сопственост на домашните пазари на обврзници во одредени економии доведуваат до промени на таквото чувство. Институционалните инвеститори, кои поседуваат големи залихи на долг во домашната валута, досега ја одржувала својата изложеност во текот на последните два случаи на нестабилност на финансискиот пазар. Сепак, уште една рунда на избегнување на глобалните ризици, во услови каде кредитните рејтинзи на неколку земји во развој сè уште имаат негативни изгледи, би можело да доведе до повлекување од овие пазари, со сериозни импликации за пристапот до и цените на капиталот.

разрешување НФЗ и заостанатите обврски на јавниот сектор кон снабдувачите би можело негативно да влијае врз закрепнувањето на кредитите и изгледите за раст.

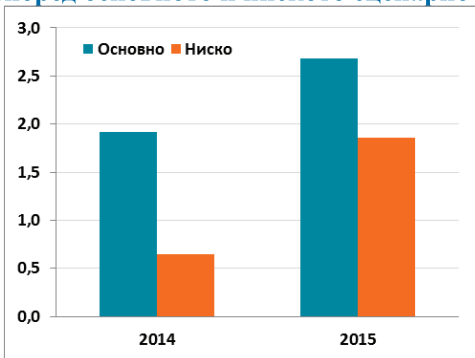
- (v) Социополитички тензии: Иако со различен степен во различни земји на ЛИБЕ, високата невработеност, тековните напори за реструктурирање на претпријатијата во државна сопственост и изборите во Босна и Херцеговина и Косово се фактори кои можат да придонесат за интензивирање на социјалните тензии, како што неодамна можеше да се види во Босна и Херцеговина.
- (vi) Ризици поврзани со временските

влијанија: Влијанието од неодамнешните поплави врз економската активност на Босна и Херцеговина и Србија сè уште не се познати, но извесно е дека ќе имаат понатамошен притисок врз закрепнувањето на овие две земји во 2014 година. Земјоделството и рударството ќе бидат особено погодени, а исто така може да биде погодена и инфраструктурата. Од друга страна, напорите за реконструкција може делумно да го намалат негативниот ефект од поплавите. Дополнително, зголемените врнежи ќе обезбедат полни резервоари, што ќе користи во производството на хидроенергија

(која трпеше за време на сушите во 2012 година).

Овие надворешни и домашни ризици, доколку се остварат ќе имаат негативно влијание врз изгледите за раст во земјите на ЈИЕБ и бавните економии во зародиш (Слика 42). Во екстреман случај на големо влошување на економските услови поради остварувањето на горенаведените ризици, растот на постигнувањата на ЈИЕБ ќе се намали повеќе од двапати (на 0,6%) од основната проекција (1,9%). Во 2015 растот ќе опадне за една третина (на 1,7 проценти) од основната (2,6 проценти).

Слика 42: Реален раст на БДП во ЈИЕБ според основното и ниското сценарио

Извор: Вработените во светска банка.

Тешко долгорочно приближување

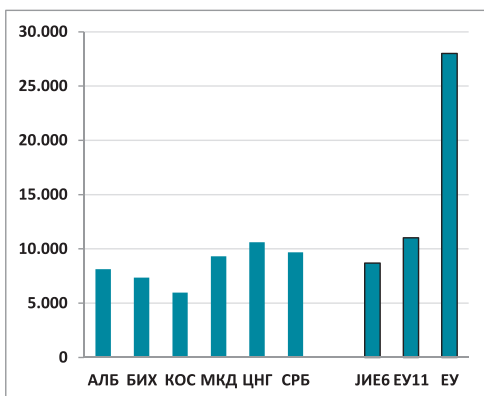
Животните стандарди во ЈИЕ се значително под оние на ЕУ и остварено е само скромно приближување од 2000 година. Освен тоа, двојната рецесија го забави напредокот постигнат пред кризата. Измерено во смисла на куповна моќ, просечните приходи во ЈИЕ6 во 2013 година беа помали од третина од приходите во ЕУ (Слика 43). Освен тоа, со просечни приходи повеќе од 20 проценти помали од приходите во ЕУ11, земјите на ЈИЕ6 и понатаму се во полоша состојба од другите источноевропски земји кои се приклучија на ЕУ.

ЈИЕ6 ја намали разликата во приходите со ЕУ помеѓу 2000 и 2013 година. Во овој период, просечните стапки на раст по глава на жител беа нешто помали од 3 проценти годишни во споредба со 1,1 процент во земјите на ЕУ и 3,2 проценти во ЕУ11.

Како резултат, и покрај големите разлики во приходите, ЈИЕ6 ја намали разликата од ЕУ од 24 проценти од просечните приходи во ЕУ во 2000 на 31 процент во 2013 година — просечно приближување од околу 0,5 проценти годишно (Слика 44). За разлика од ова, земјите на ЕУ11 ги зголемија своите просечни приходи од 30 до скоро 40 проценти од просекот во ЕУ, во истиот период, со побрза стапка на приближување од 0,7 проценти годишно. „Машината за приближување на ЕУ“ се чини дека го забрзува приближувањето на приходите побрзо од оние кои останаа надвор, дури и кога ќе станат земји кандидатки.¹⁷

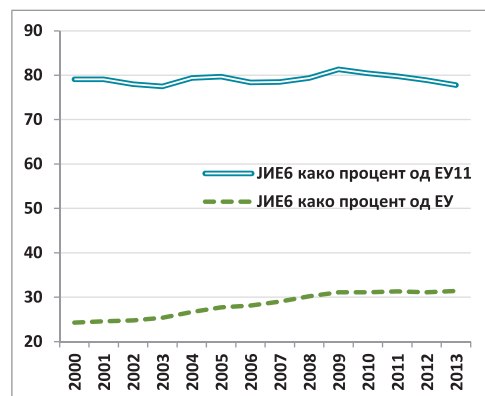
И покрај солидното темпо на приближување на приходите пред глобалната финансиска криза, оттогаш приближувањето на ЈИЕ6 до нивоата на приходи во ЕУ е запрено.

Слика 43. 2012 БДП по глава на жител

Извор: Показатели на светскиот развој.

Слика 44. БДП на ЈИЕ по глава на жител (ПКП) како % од просек на ЕУ

Извор: Показатели на светскиот развој.

¹⁷ Raiser, Martin; Gill, Indermit S. 2012. *Golden Growth: Restoring the Lustre of the European Economic Model*. Washington, DC: World Bank. World Bank. 2012. *EU11 Regular Economic Report No. 25 Special Topic*. Washington, DC: World Bank. © World Bank

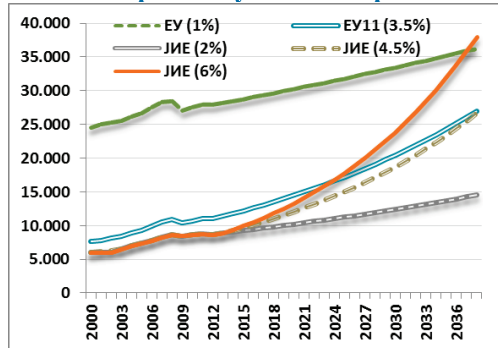
Растот на ЈИЕ особено заостанува зад растот на другите земји во источна Европа за време и по глобалната криза. И покрај тоа што се 20 проценти пониски, животниот стандард во ЈИЕ се зголемуваше побавно отколку во земјите на ЕУ11 во периодот од 2009 до 2013 година, со тоа што просечните приходи се намалија на 81 до 78 проценти од приходите во земјите на ЕУ11. Темпото на приближување на приходи на ЈИЕ6 пред 2009 година беше побрзо отколку по кризата (Слика 44).

За да се постигне животниот стандард на ЕУ ќе бидат потребни децении на постојан напор од страна на земјите на ЈИЕ6, како и поголема успешност на јавните политики, институциите и економијата. Дури и при економски раст од 6 проценти годишно, би биле потребни 10 години за приближување до земјите на ЕУ11 и повеќе од 20 години за постигнување на просечниот животен стандард на ЕУ (Слика 45). При пореална стапка на раст од 4,5 проценти – иако сепак значително повисока од изминатиот просечен раст – на потребни се повеќе од 20 години ЈИЕ да го достигне животниот стандард на ЕУ11, а приближувањето до ЕУ во целост останува далечна перспектива.

Кои фактори најверојатно ќе ја движат машината за приближување на ЈИЕ6? Една неодамнешна анализа се фокусира на земјите членки на ЕУ и покажува дека проширувањето на потенцијалот за раст, преку структурни реформи, во стабилна макроекономска средина доведува до силно приближувањето на приходите.¹⁸ Во контекст на ЈИЕ6, тоа значи дека отстранувањето на структурните ригидности од макроекономските јавни политики (како што е дискутирано во претходниот дел на овој извештај), зголемувањето на глобалната интеграција, подобрувањето на продуктивниот потенцијал и конкурентноста на економијата, подобрувањето на вештините и продуктивноста на работната сила и зајакнувањето на институциите на крај ќе

даде позитивен придонес кон растот и приближувањето на приходите.

Слика 45: Приближување на приходите

Извор: Вработени во Светска банка.

Зголемувањето на приходите на среден до долг на среден до долг рок со цел приближување до стандардите на ЕУ ќе значи не само одржување на чекорот на реформите – туку исто така и претворање на придобивките од реформите во робуствен и правичен раст. Обете работи се тешки. Темпото на реформата се чини дека е забавено во текот на финансиските кризи. Земјите треба да го искористат обновувањето на економијата за повторно започнување на процесите на реформи и приближување. Постојат докази кои укажуваат дека подобрувањата на деловното опкружување треба да бидат пообемни наместо тесно насочени кон конкретни сектори, бидејќи фирмите кои го креираат растот и вработувањата обично се млади и динамични, но не се концентрирани во ниту еден конкретен сектор.¹⁹ Подобрувањето на трговските врски во поглед на логистиката, институциите и прописите ќе биде важно за да се искористат пазарите на ЕУ. Освен тоа, владите треба да обезбедат сигурни и рационални процеси кои ќе гарантираат исполнување на стандардите на ЕУ за безбедност, од страна на извозните фирми, особено за земјоделските извозници.

¹⁸ Raiser, Martin; Gill, Indermit S. 2012. *Golden Growth: Restoring the Lustre of the European Economic Model*. Washington, DC: World Bank. World Bank. 2012. *EU11 Regular Economic Report No. 25 Special Topic*. Washington, DC: World Bank. © World Bank.

¹⁹ Arias, O. et al. 2013. *Back to Work: Growing with Jobs in Europe and Central Asia*, World Bank, Washington, D.C.

Поле 4: Демографски предизвици поврзани со приближувањето на ЈИЕ6

Реформите и приближувањето во ЈИЕ6 е уште потешко поради стареењето на населението. Со текот на времето, помал број работници ќе треба да поддржуваат поголем број на пензионирано население. Потребен е побрз економски раст за да се привлече поголем број на работоспособно население во пазарот на трудот. Важно е да се создаде деловно опкружување кое ги поттикнува фирмите да вработуваат, како и социјално опкружување кое ги поттикнува работоспособните луѓе да бараат работа. Во исто време, владите треба да вложуваат доволно ресурси во образованието за да обезбедат вешта и продуктивна работна сила кога ќе се зајакне побарувачката на приватниот сектор.

Прашањата поврзани со овие демографски случувања се дополнително отежнати бидејќи земјите на ЈИЕ6 слабо успеваат да привлечат доселеници. Наместо тоа, ЈИЕ6 се шампиони во Европа по извезување луѓе. Четвртина од сегашното население (25,44 проценти во 2013 година) на земјите од ЈИЕ6 во моментов живее надвор од своите земји на потекло. Во 1990 година делот на емигранти од земјите на ЈИЕ6 беше половина од тоа што е денес. Во изминатите две децении, земјите на ЈИЕ6 се соочија со остро зголемување на емиграцијата и, во моментов, приближно 4,9 милиони луѓе кои потекнуваат од ЈИЕ6 се сметаат дека се отселиле во друга земја. Доколку економиите на ЈИЕ6 еволуираат во насока на иновации и технолошки напредни производи, тогаш недостатокот на вештини би можел да го ограничи економскиот раст во регионот. Создавањето на стимулации за враќање на луѓе со потребни вештини може наскоро да стане приоритет за економиите на ЈИЕ6.

Подобрувањата на стандардите за управување – вклучувајќи го тука и владеењето на правото – тесно се поврзани со процесот на интеграција во ЕУ. Меѓутоа реформите кои ги бара ЕУ исто така ќе помогнат да се подобри економскиот раст во земјите на ЈИЕ.

искористат ваквите можности, е од есенцијална важност за зголемување на капацитетите за создавање на приходи за целокупното население.²⁰

Таквите реформите се од есенцијално значење за зголемување на побарувачката за работна сила, намалување на невработеноста, надминување на предизвиците поврзани со демографските промени (Поле 4) и подобрување на просперитетот во целиот регион ЈИЕ6. Зголемувањето на вработеноста е од есенцијално значење за намалување на сиромаштијата и за остварување на заеднички просперитет во ЈИЕ6. Бидејќи главниот извор на приходи за најголем дел од домаќинствата е од продавање на работна сила, зголемувањето на можностите за вработување и обезбедувањето дека работниците ги имаат потребните вештини за да ги

²⁰ World Bank. 2014. *Regular Economic Report No5 Special Topic "First Insights into Shared Prosperity."* World Bank, Washington, D.C.

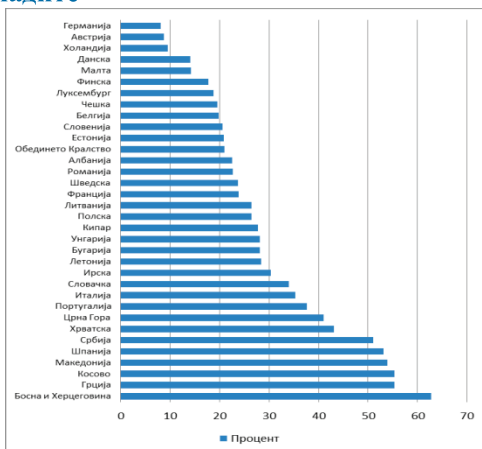
III. Фокуси

Фокус 1. (Не)вработеноста на младите во западниот Балкан

Вработувањето на младите е битно

Земјите од ЈИЕ6 имаат едно највисоките нивоа на невработеност на младите во Европа. Стапките на невработеност претрпеа особено влијание од кризата. На ниво од 49,2 проценти, просечната стапка на невработеност на младите во земјите на ЈИЕ6 е скоро двапати поголема од земјите во ЕУ11 (27,1 процент) и земјите од ЕУ17²¹ (25,3 проценти).²²

Слика Ф1.1: Стапка на невработеност кај младите

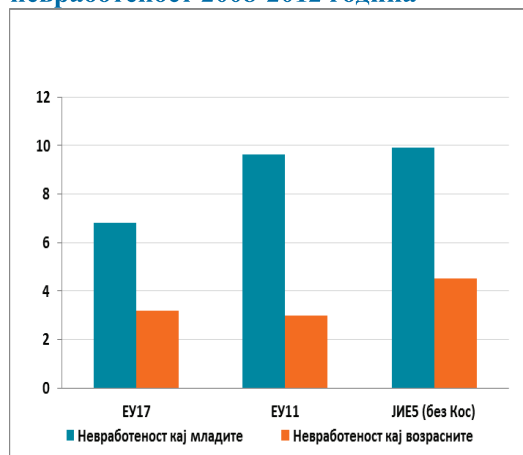
Извор: МОТ, пресметки на вработените во Светска банка.

Забелешка: *Со исклучок на Косово поради недостапност на податоци

Од осумте европски земји со стапки на невработеност на младите од над 40 проценти, пет се во југоисточна Европа, со тоа што само Албанија е надвор од оваа група (Слика Ф1.1). Земјата со

најслаб резултат – Босна и Херцеговина – има стапка на невработеност на младите од 62,8 проценти. Исто така невработеноста на младите побрзо се зголемуваше за време на глобалната финансиска криза, во ЈИЕ отколку во другите земји иако главен двигател на оваа појава беа неколку големи земји. Помеѓу 2008 и 2012 година, вкупната стапка на невработеност во ЕУ се зголеми за околу 4 процентни поени во однос на нивото пред кризата односно за 5 процентни поени во ЈИЕ6. Стапките на невработеност кај младите се зголемуваа двојно побрзо (Слика Ф1.2).

Слика Ф1.2: Промена на стапката на невработеност 2008–2012 година

Извор: МОТ, пресметки на вработените во Светска банка.

Забелешка: *Со исклучок на Косово поради недостапност на податоци

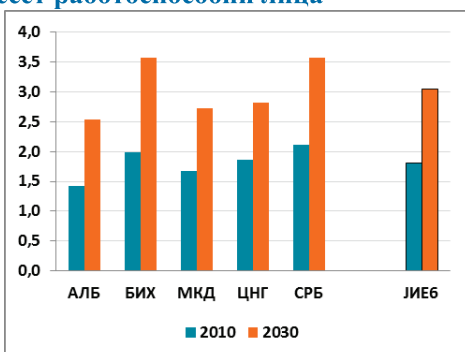
²¹ Земјите од ЕУ17 се ЕУ15 плус Кипар и Малта. Тоа се: Австрија; Белгија; Кипар; Данска; Финска; Франција; Германија; Грција; Ирска; Италија; Луксембург; Малта; Холандија; Португалија; Шпанија; Шведска и Обединетото Кралство

²² Податоците се од 2012 година, освен ако не е назначено поинаку, за потребите на споредливоста

Борбата против невработеноста на младите е веројатно највисокиот приоритет во ЈИЕ. Не само што невработеноста кај младите се зголемува побрзо и повеќе отколку кај возрасните лица како последица на кризата, туку и нејзината упорност претставува ризик од создавање на „изгубена генерација“ на работници си слаби изгледи за работа и економски потенцијал. Понатаму, структурно се разликува од невработеноста на возрасните и затоа јавните политики треба да бидат различни. Во земјите на ЈИЕ6 и ЕУ11 невработеноста на младите се разликува и на друг начин. Сегашната млада генерација е првата која што е целосно образована по транзицијата и на пазарот имаат различен менталитет и вештини од нивните родители. Доколку оваа генерација не се интегрира во работната сила, земјите би можеле да ја испуштат својата најпродуктивна генерација досега.

Освен тоа, опстојувањето на високата невработеност кај младите претставува ризик за долгорочниот економски раст и за влошување на нееднаквоста и социјалните тензии. Емпириските истражувања укажуваат дека долгата невработеност на почетокот на кариерата може трајно да ја намали идните примања и изгледи за работа и да го одложи односно спречи стекнувањето на вредни вештини преку искуство (МОТ, 2012).

Слика Ф1.3: Број на стари лица на десет работоспособни лица

Извор: Вработените во Светска банка врз основа на податоци на ОН за население

Овие „ефекти кои оставаат лузни“ можат да се преточат во пониска продуктивност и човечки капитал за овие млади работници подоцна во животот, што значително ќе го наруши идниот потенцијален раст на економијата. Високата невработеност кај младите се поврзува со зголемената нееднаквост на приходите (Морси 2012) како и почесто чувство на несреќа, проблеми со менталното здравје и кривични престапи (Бел и Бланчфалуер, 2009).

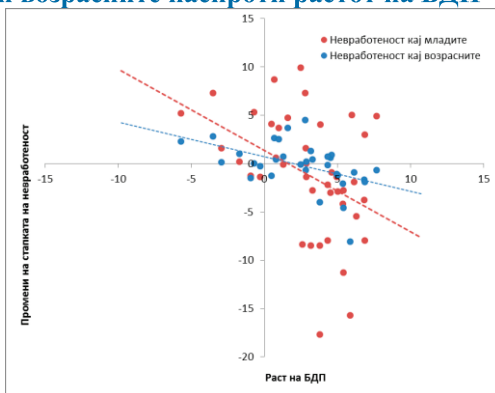
На крајот, во контекст на брзото стареење на населението во цела Европа, високата невработеност кај младите исто така наметнува значителни демографски и фискални предизвици на среден и долг рок. До 2030 година, делот на луѓе на возраст над 65 години во работоспособното население се предвидува да се значително да се зголеми во земјите на ЈИЕ. Односот на стари зависни лица (бројот на стари лица во однос на работоспособни лица) се предвидува брзо да се зголемува. Во просек, во земјите на ЈИЕ, во 2010 година, на секои 10 работоспособни лица има 1,8 лица постари од 65 години²³. До 2030 година, на секои 10 работоспособни лица ќе има по 3 стари лица. Некои земји се соочуваат со особени тешкотии (Слика Ф1.3). Босна и Херцеговина и Србија се предвидува да имаат особено високи односи на зависност на стари лица со 3,6 стари лица на 10 работоспособни. Според тоа, земјите на ЈИЕ6 не можат да си дозволат да ги исклучат младите луѓе од пазарот на трудот. Затоа намалувањето на високата невработеност на младите претставува горлив приоритет на јавните политики во смисла на: (i) спречување на драстичното намалување на понудата на работна сила и (ii) ограничување на фискалните трошоци на пензиите и здравствената заштита (долгорочната невработеност наметнува значителен фискален товар во смисла на неостварени идни приходи од даноци.

²³ Со исклучок на Косово. Врз основа на податоците на Обединети нации за население.

Економскиот раст е потребен за намалување на невработеноста на младите ...

Невработеноста на младите обично е почувствителна на економскиот раст отколку вработеноста на возрасните. Односот помеѓу годишната промена на невработеноста кај младите односно кај возрасните во однос на растот на БДП, за сите европски земји во периодот 1980 – 2012 година го потврдува гледиштето дека невработеноста кај младите обично е „суперциклична“ (видете Рајан 2001), односно повеќе реагира на позитивните така и на негативните шокови отколку вработеноста на возрасните лица (Слика Ф1.4). Во Европа, стандардната девијација на стапките на невработеност на младите, во земјите е скоро трипати поголема отколку кај возрасните (3,5 процентни поени наспроти 1,4 процентен поен).

Слика Ф1.4: Годишна промена на стапките на невработеност кај младите и возрасните наспроти растот на БДП

Извор: СРП и МОТ

Позитивните стапки на раст се поважни за невработеноста на младите во земјите на ЈИЕ6 отколку во другите европски земји. Во земјите од ЈИЕ6, секој дополнителен процентен поен на економски раст доведува до намалување на невработеноста на младите за 0,85 процентни поени во споредба со 0,29 процентни поени кај невработеноста на возрасните лица. Во земјите на ЕУ11,

секој дополнителен процентен поен на економски раст доведува до намалување на невработеноста за 0,64 процентни поени кај младите односно 0,27 процентни поени кај возрасните.

Намалувањето на разликите во невработеноста на младите, помеѓу земјите од ЈИЕ6 и ЕУ17 претставува предизвик. За да се намали разликата во невработеноста на младите помеѓу ЕУ17 и ЈИЕ6 за половина (врз основа на просеците од постоечкиот примерок, 17,4 проценти 9 52,9 проценти, соодветно) за 15 години, потребен е разлика на годишниот раст на БДП од околу 4,4 процентни поени во просек, во однос на економиите на ЕУ17. Диференцијалите на растот помеѓу ЈИЕ6 и другите земји на ЕУ од 2000 година се значително пониски од ова (видете го делот за Тешкото среднорочно приближување, во овој извештај).

...и вештините, образованието и политиките на пазарот на трудот се битни

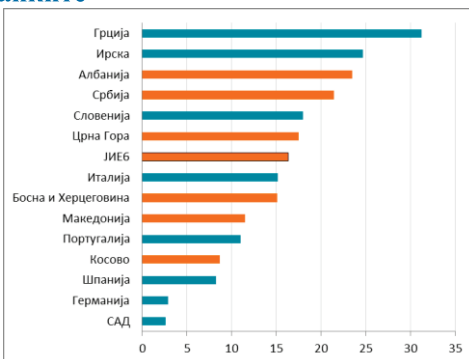
Скоро половината од варирањето на невработеноста на младите во Европа, во периодот 2007 – 2012 година се должи на намалување на остварувањата додека остатокот е поради разликите во јавните политики. Јавните политики кои се чини дека придонеле за намалување на невработеноста кај младите во текот на кризата вклучуваат: (i) промени во фокусот на образовните системи во насока на науката, технологијата, инженерството и математиката; (ii) овозможување на поголема поврзаност помеѓу фирмите од приватниот сектор и образовните институции; и (iii) вклучување на приватните фирми во развојот на стручните наставни програми. Резултатите ја нагласуваат важната поврзаност помеѓу образовните институции и приватниот сектор при спојувањето на вештините на младите и

потребите на пазарот на трудот. Земјите можат да научат, преку размена на искуства кои видови јавни политики за образование и за пазарот на трудот се најважни во борбата против невработеноста на младите. Земјите на ЈИЕ6 – каде од анкетите на претпријатијата може да се види дека, во просек 13 проценти од фирмите ја идентификуваат „несоодветно образованата работна сила како едно големо ограничување на водењето на деловните активности“ — би можеле да црпат од искуствата на преостанатиот дел на Европа во насока на подобрување на исходите на пазарот на трудот.

Фокус 2. Нефункционални заеми во ЈИЕ6: ефекти, пречки за разрешување и реформи¹⁰

Банките во земјите на ЈИЕ6 имаат едно од највисоките нивоа на нефункционални заеми (НФЗ) во светот. Просечниот однос помеѓу НФЗ и вкупните заеми во регионот е 16 проценти. На слика Ф2.1 подолу е дадена споредба помеѓу нивото на НФЗ во ЈИЕ6 и одредени проблематични и постабилни економии.

Слика Ф2.1: Нефункционални заеми на банките

Извор: ММФ и националните власти

Ефикасното справување со НФЗ е важно бидејќи нивниот голем обем претставува оптоварување на севкупниот економски раст. НФЗ кои не се исчистени од банкарскиот систем ги врзуваат и онака малите финансиски ресурси во непрофитабилни сектори. Доколку банките прават загуби и треба да одвојуваат средства за НФЗ, нивниот капитал и капацитет за кредитирање на бонитетни клиенти се намалува. Одложената наплата на НФЗ ја оптоварува ликвидноста на банката, што пак доведува до повисоки трошоци на финансирањето и, посредно, до поголеми каматни стапки на новите заеми. Ова го прави кредитирањето потешко достапно за бизнисите и домаќинствата. Високото ниво на НФЗ го поткопува економскиот раст со тоа што доведува до тоа давателите на заеми да бидат

прекумерно претпазливи. Во услови кога повеќе банки трпат поради зголемени нивоа на НФЗ, може да се јават системски загрижености за несолвентноста и неликвидноста на банкарскиот систем. Ова е особено ризик во мали економии со концентрирани банкарски системи.

И покрај значителните напори (видете ја Табела Ф2.1) пречките за намалување на високото ниво на НФЗ во регионот се значителни. Пречките вклучуваат: (i) неспремност, од страна на банките да ги препознаат загубите со „финален статус“ на лошите заеми поради негативни влијанија врз капиталот; (ii) голем број од странските банки родители треба да ги зајакнат своите биланси на ниво на групација и со тоа да не ги притискаат супсидијарните банки да ги признаат трошоците и да одат понатаму; (iii) регулаторното воздржување од страна на некои надзорни органи придонесува за имање на лош пристап кон управувањето со капиталот; (iv) реструктурирањето бара соработка со доверителите, што ретко се случува на пазари каде конкуренцијата во кредитирањето била силна во годините непосредно пред кризата; (v) несоодветни правни рамки за поткрепа на доброволното разрешување на НФЗ (што треба да биде најприсутно) и присилно разрешување на НФЗ (каде што нема соработка од страна на должникот).

Улогата на банкарските супервизори во создавање на стимулации за банките да ги намалат НФЗ треба да биде нагласена и зајакната за да се избегне подолг период на ослабено кредитирање и слаб економски раст. Централните банки ја подобруваат својата спремност за кризни состојби,

²⁴ Овој фокус е извлечен од: World Bank. 2014. *Fragile Stability*, Western Balkans Financial Sector Outlook, No 3, (претстојно).

Табела Ф2.1: Преглед на тековните програми и реформи за разрешување на НФЗ во Западен Балкан

Вид на иницијатива или реформа	Албанија	Босна и Херцеговина	Косово	Македонија	Црна Гора	Србија
Мапирање на должниците и планови за поврат	●	●	●		●	●
Прегледи на квалитетот на средствата во банките		●		●	●	
Посилна супервизија	●			●	●	
Колективен пристап на реструктурирањето на долговите		●			●	
Реформа на стечајната / судската рамка						●
Реформа на рамката за доброволно реструктурирање на долгови		●	●			●
Рационализирање на оданочувањето	●				●	
Рационализирање на граѓанското право и извршувањето на гаранциите	●			●		●
Подобрување на правната рамка за продажба на НФЗ	●	●				●
Главен давател на техничка помош	Светска банка	ММФ	Светска банка		Светска банка	

Извор: Светска банка, ММФ

Забелешка: ● Спроведено или во тек; ● Дискусии со МФИ

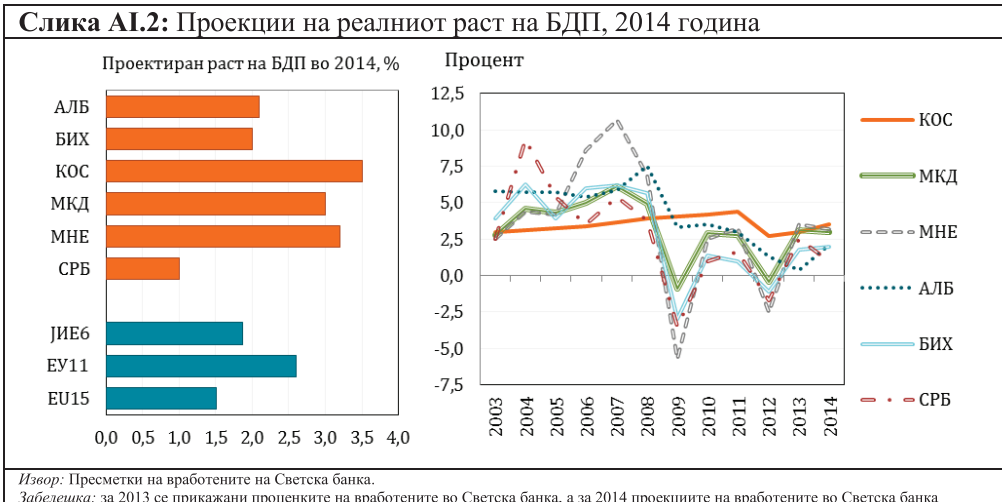
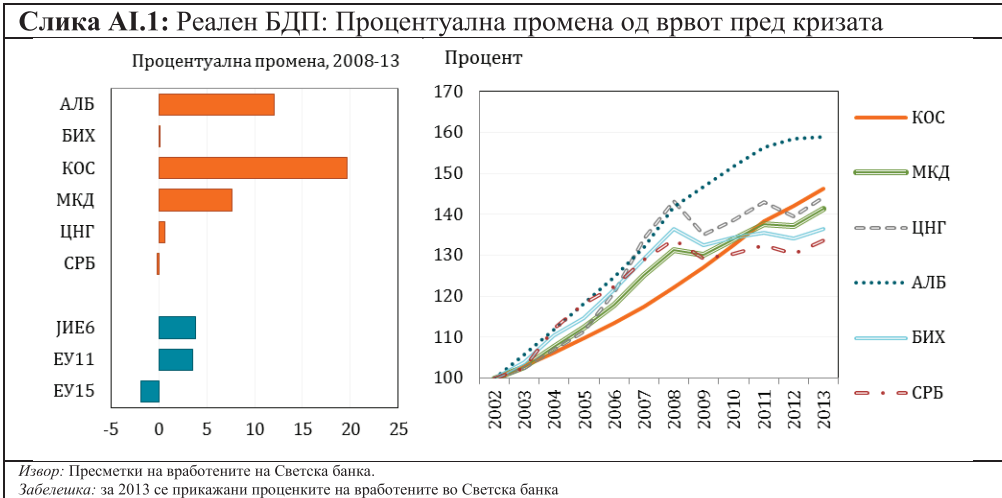
меѓутоа и понатаму има одредени слабости во одредени области, вклучувајќи макро прудентно следење и изготвување политики, кредитни аранжмани за во итни случаи, споделување на информации помеѓу чинителите на финансиската заштита, осигурување на депозити и рамки за разрешување на банките. Супервизијата треба да бара од банките: (i) строго да се придржуваат на регулаторните стандарди за класификација и обезбедување; (ii) да вршат реално вреднување на гаранциите; (iii) да добиваат свеж капитал од акционерите доколку не се доволно капитализирани и (iv) да обезбедат соодветни стимулации за банките да ги решат проблемите со кои се соочуваат денес, во разумен рок.

Треба да е надминат правните пречки за наплата и решавање на НФЗ во западниот Балкан. Овие пречки вклучуваат:

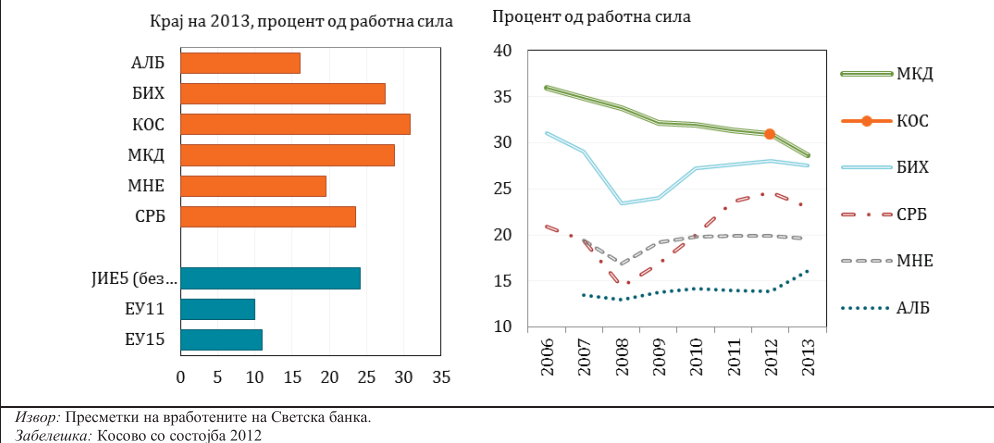
- Недостатоци во процесот на извршување на гаранциите. Примери на вообичаени проблеми се: (i) судски процеси на заплenuвање кои можат да траат со месеци или години поради тешкотии во доставата; (ii) вонсудски заплenuвања кои непотребно се одолжуваат поради потребата за неколку наддавања (понекогаш под нетранспарентни услови) по пропишани дисконти од проценетата вредност; (iii) одложено извршување на движните залози заради тактиките на избегнување на должниците.
- Недостатоци во законската рамка за доброволно, вон судско реструктурирање и оданочување кое го попречува разрешувањето на НФЗ. Вообичаените проблеми вклучуваат: (i) отпишувањата на долговите кои не можат да се наплатат не се сметаат да трошоци кои се одбиваат од даночната основица на давателот на заемот; (ii) продажбата на (функционалните или

нефункционалните заеми) (понекогаш на посебна агенција за наплата или факторинг) е подложна на ДДВ или данок на пренос на целата вредност на заемот; (iii) создавање на трансакција по пат на простување на долгот односно други техники на реструктурирање; (iv) неможност за одбивање на загубите при размена на кредитниот ризик кога постои разлика помеѓу номиналната вредност на долгот и вредноста на „капиталот“ на добиените акции; и (v) неможност за пренесување на загуби во контекст на спојувања и преземања.

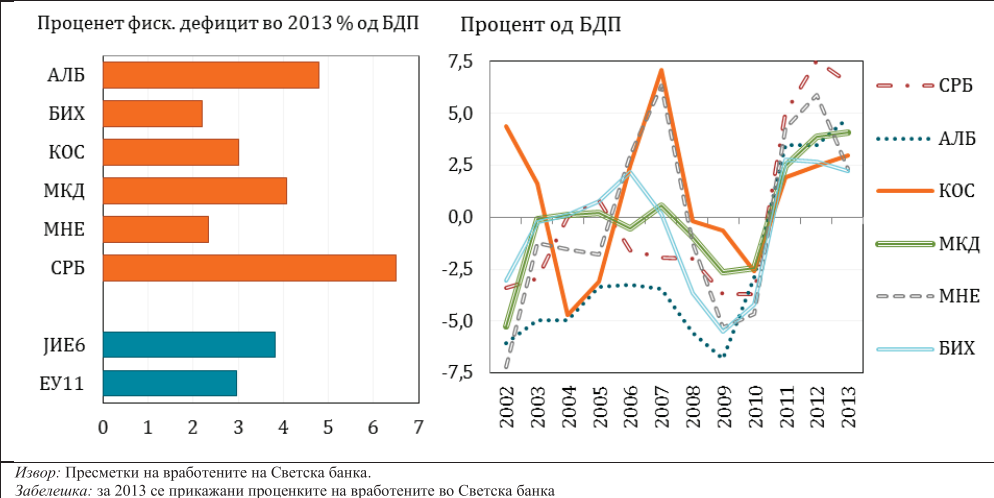
Анекс I: Клучни показатели

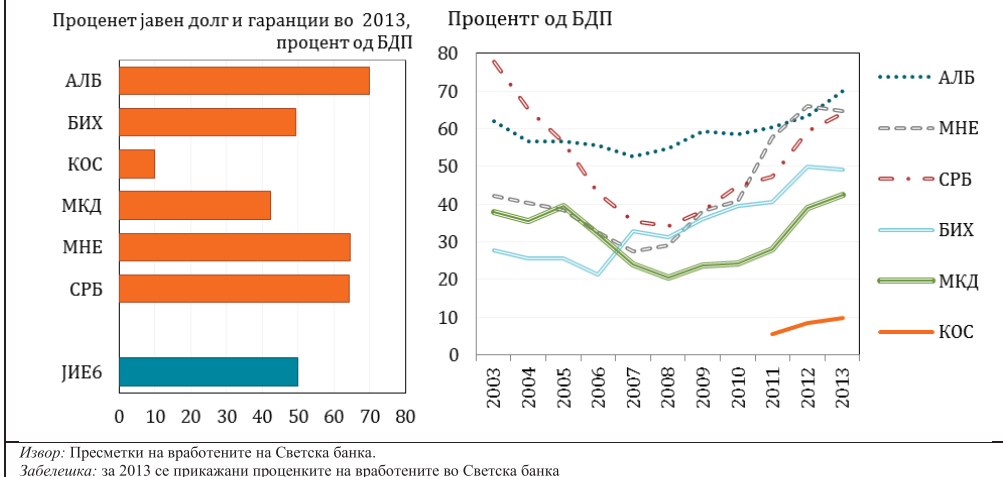
Слика А1.3: Стапка на невработеност

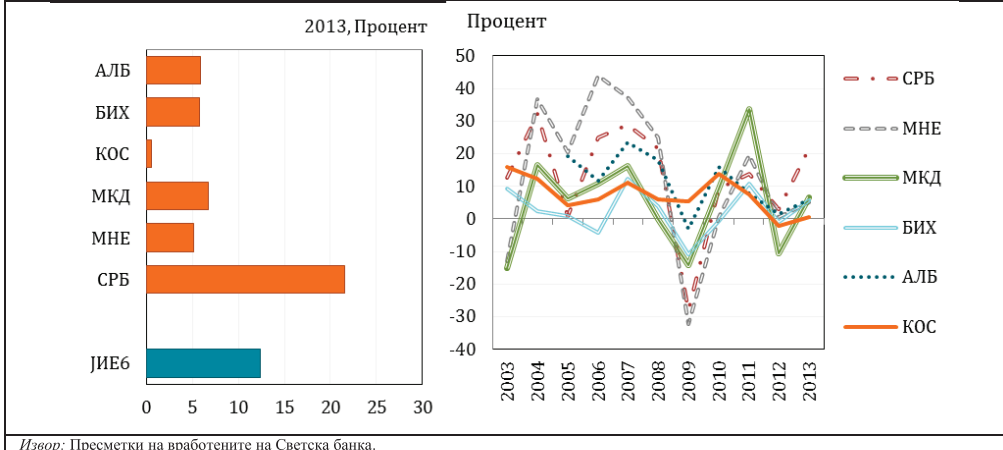
Слика А1.4: Фискален биланс

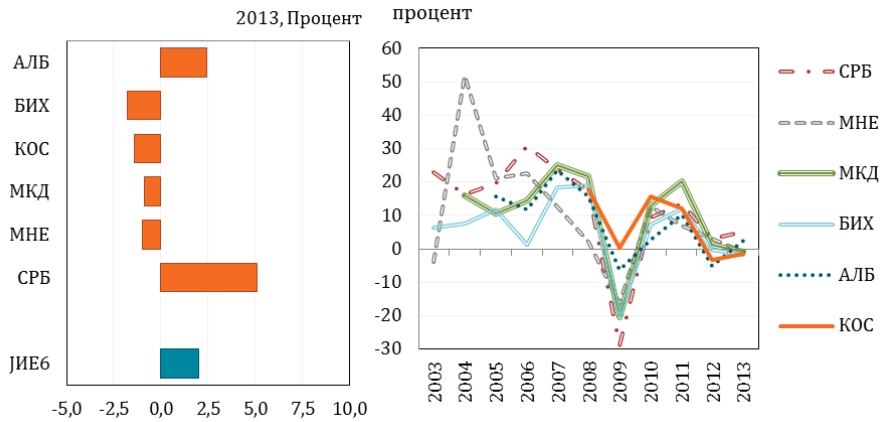
Слика А1:5 Јавен долг

Слика А1:6: Раст на извозот

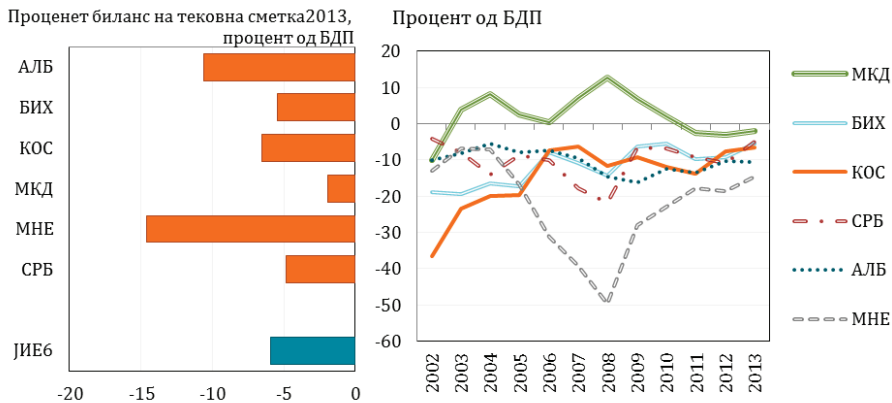

Слика А1.7: Раст на увозот

Извор: Пресметки на вработените на Светска банка.

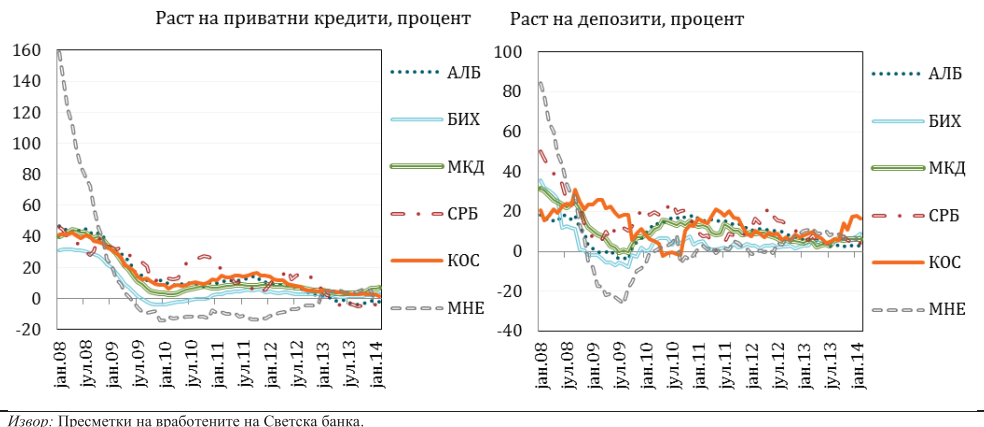
Слика А1.8: Биланс на тековната сметка

Извор: Пресметки на вработените на Светска банка.

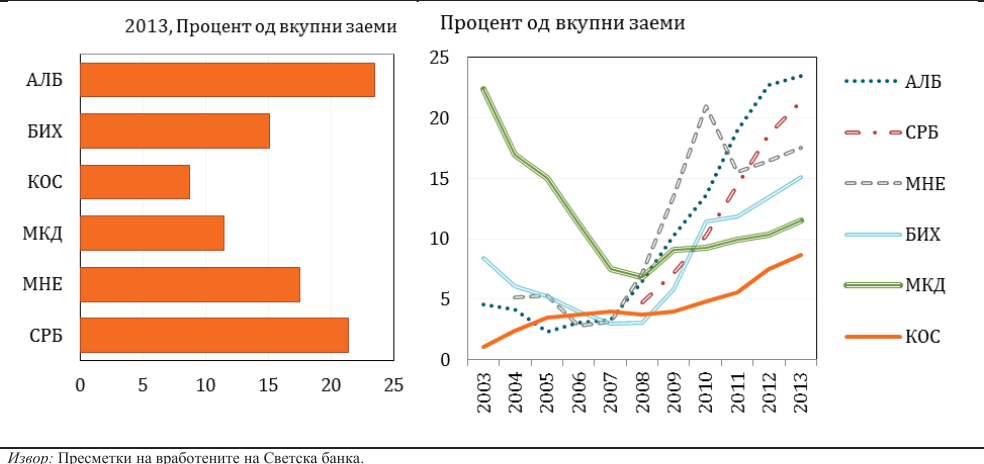
Забелешка: за 2013 се прикажани процентите на вработените во Светска банка

Слика А1.9: Раст на депозити и приватни кредити

Извор: Пресметки на вработените на Светска банка.

Слика А1.10: Нефункционални заеми

Извор: Пресметки на вработените на Светска банка.

Слика А1.11: Леснотија на водење деловен потфат

